

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Rozvojová asistence Ruské federace

Barbora Cimlerová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Rozvojová asistence Ruské federace

Barbora Cimlerová

Vedoucí práce:

PhDr. Magdaléna Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Magdaléně Leichtové, Ph.D. za odborné vedení práce, podnětné připomínky, informace a čas, který mi při vedení věnovala.

OBSAH

SEZNAM ZKRATEK	7
1 ÚVOD	1
2 HISTORICKÝ EXKURZ DO OBLASTI POSKYTOVÁNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI	6
2.1 Období Sovětského svazu.....	6
2.1.1 Rada vzájemné hospodářské pomoci.....	6
2.1.2 Spolupráce s členy mimo RVHP	9
2.2 Ruská federace	15
3 DEFINOVÁNÍ „ROZVOJE“ V KONTEXTU RUSKÉ FEDERACE	21
3.1 Rozvoj dle Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj.....	22
3.2 Vztah Ruska a OECD	26
3.3 Co je ruský rozvoj	28
3.4 Humanitární pomoc.....	33
4 VÝBĚR ZDROJŮ PRO ANALÝZU	37
4.1 Mediální prostředí Ruské federace a výběr médií.....	37
4.1.1 Výběr mediálních zdrojů pro analýzu	42
4.2 Výběr zdrojů politické části	48
5 ANALÝZA	51
5.1 Zasazení do kontextu	51
5.2 Metody výzkumu	53
5.3 Výstupy analýzy	56
5.3.1 Témata pomoci.....	58
5.3.2 Motivace pomoci.....	61
5.3.3 Odkazy na minulost	63
5.3.4 Geografické rozložení pomoci	65
5.3.5 Mezinárodní instituce.....	70
5.3.6 Vztah se Západem	74
5.3.7 Ruské úspěchy	77
5.3.8 Další oblasti	78
5.4 Shrnutí.....	79
6 ZÁVĚR.....	82
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	88

7.1	Prameny	88
7.2	Literatura	89
7.3	Internetové zdroje.....	95
8	RESUMÉ.....	97

SEZNAM ZKRATEK

BRICS	hospodářského uskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Jižní Afriky
CAQDA(S)	computer-assisted analysis of qualitative data
CCEET	Centre for Co-operation with European Economies in Transition
EHK OSN	Evropská hospodářská komise OSN
G20	Group of Twenty
G8	Group of Eight
ICRC	International Committee of the Red Cross
KLDR	Korejská lidově demokratická republika
MČS	Ministerstvo Ruské federace pro mimořádné situace
MID	Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace
MVČK	Mezinárodní výbor Červeného kříže
OA	Other Aid
ODA	Official Development Aid
ODKB	Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OEEC	Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci
OCHA	Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
OOF	Other Official Flows
OSN	Organizace spojených národů
RVHP	Rada vzájemné hospodářsko pomoci
SNS	Společenství nezávislých států
ŠOS	Šanghajská organizace spolupráce
UNDP	United Nations Development Programme
USA	Spojené státy americké
ÚV KSSS	Ústřední výbor komunistické strany Sovětského svazu
WFP	World Food Programme

1 ÚVOD

Ruská federace, rozlohou největší stát na světě, nepopíratelně hlavní nástupnický stát velkého Sovětského svazu, si během 90. let prošla hlubokou ekonomickou krizí způsobenou transformací země směrem od plánovaného hospodářství a vlády jedné, komunistické, politické strany k západnímu modelu ekonomiky i vládnutí. Tato krize měla za následek mimo jiné i fakt, že se z nástupce štědrého poskytovatele zahraniční rozvojové pomoci (která byla podmiňována studenoválečnou ideologickou rivalitou) stal stát, který takovouto pomoc naopak přijímal, a to především od tzv. Západu (Grey 2011: 5). Politická síla země nebyla natolik silná, aby mohla konkurovat Spojeným státům americkým, jejichž vzestup byl neoddiskutovatelný, ale ani v oblasti vztahů s jinými státy či regiony – co se týče např. Evropy, Rusko nebylo schopné zvrátit proces integrace své bývalé sféry vlivu do evropských struktur (EU či NATO).

S postupem času a výměnou politické reprezentace 90. let za ambiciózní politiky 21. století se však Rusko opět začalo reálně pomýšlet na vstup do mezinárodního společenství jako obnovená velmoc. Pokud však mělo být vnímáno jako soběstačná a silná země, bylo nutné zbavit se stigma země, která potřebuje zahraniční pomoc (navíc od Západu) k tomu, aby mohla fungovat. S opětovným nástupem Ruska na pole rozvojové pomoci na straně donorů se o této zemi začíná mluvit v termínech mj. jako „objevující se donor“ (emerging donor), „nový partner“ či „ne-DAC donor“ (non-DAC donor). Různí autoři však mnoho z těchto pojmenování vyvrací s poukázáním na specifické postavení Ruska v oblasti poskytování rozvojové pomoci (Grey 2011, 7; Chin-Malkin 2012); ať už je však škatulka, do které zařadíme Rusko v oblasti poskytování rozvojové asistence pojmenována jakkoliv, roku 2007 spatřil světlo světa první koncept, kterým se ruská rozvojová asistence má do budoucna řídit¹ a v roce

¹ Government Concept (2007): Russia's Participation in International Development Assistance.

2014 byl schválen prezidentský dekret schvalující Koncepti státní politiky Ruské federace v oblasti mezinárodní rozvojové pomoci².

Přestože objem ruské rozvojové pomoci představuje dle údajů Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) pouhý zlomek toho, co poskytují státy skupiny DAC³, téma ruské rozvojové pomoci představuje velmi zajímavý pohled na tu část ruské zahraniční politiky, která se věnuje rozvoji jiných zemí, a to i přesto, že na svém území může rozhodně najít oblasti, které bychom za rozvojové také mohli považovat.

Hlavním tématem této práce je tedy ruská zahraniční rozvojová pomoc a její reprezentace ve veřejně dostupných textech. Hlavní metodou, která bude použita, je obsahová analýza veřejně dostupných novinových článků a vládních dokumentů, které se týkají ruské rozvojové pomoci. Důraz bude kladen na specifický slovník, který je pro rozvojové aktivity a politiky užíván – ať už politickou reprezentací země nebo médií – a také to, do jakých kontextů je ruský rozvoj stavěn. Vzhledem k vybranému tématu a jeho zpracování soudím, že je nutné práci doplnit také částí, která se bude věnovat procesu proměny rozvojové politiky. Jak již bylo výše zmíněno, Sovětský svaz, jakožto předchůdce Ruské federace, byl štědrým poskytovatelem určitých forem pomoci ostatním státům. Zároveň si však tato země prošla v 90. letech bouřlivým vývojem a ekonomickou krizí, která neumožňovala pomáhat jinde, když doma se nedostávalo. Historická část mé práce tedy přiblíží vývoj a detaily vystoupení a znovu nastoupení Ruska do vlaku donorů rozvojové pomoci. Právě díky určitému potenciálu návaznosti nebo naopak odmítnutí předchozí praxe či jiné formě reflexe minulosti je dle mého názoru důležité určit důležité momenty vývoje ruské rozvojové politiky.

² Ukaz prezidenta Rossijskoj Federacii (2014): Ob utvjerždenii Konceptii gosudarstvjennoj politiki Rossijskoj Federacii v sfere soďejstvija meždunarodnomu razvitiju.

³ OECD (2014): Net Official Development Assistance from Dac and Other Donors in 2013: Preliminary Data for 2013, dostupné na: www.oecd.org/dac/stats/documentupload/ODA%202013%20Tables%20and%20Charts%20En.pdf, 20. 1. 2015.

Cílem této práce je předložit reprezentaci ruské rozvojové pomoci v současných ruských médiích a veřejně dostupných politických prohlášení a dokumentech. Důraz bude kladen především na tři oblasti. *První oblastí je, co je za rozvojovou pomoc považováno, které události, prostředky a cíle jsou s pomocí spojovány. Zadruhé jaké jsou deklarované motivace pomoci v zahraniční a čím jsou akce v zahraničí odůvodňovány (příp. ospravedlňovány). Zatřetí zda dochází k nějakým odkazům na minulost, ať už na období krizových 90. let, nebo na období Sovětského svazu.* Aby bylo možné doplnit práci vhodným závěrem, je třeba stanovit hypotézu, kterou bude možné potvrdit či vyvrátit. Moje hlavní hypotéza, která bude ústřední po celou práci, zní takto: *Prostřednictvím veřejně dostupných textů dochází v Ruské federaci k vytváření specifického chápání rozvojové pomoci, které se liší od chápání západních států, především těch, které jsou členy OECD.*

Na základě tohoto zadání bude má práce rozdělena do několika kapitol. První kapitola bude představovat stručný historický exkurz, kde se zaměřím na vývoj Ruska jako poskytovatele rozvojové pomoci. Představím rozvojové politiky Sovětského svazu a také vývoj, který způsobil pozastavení poskytování zahraniční pomoci a její následné obnovení.

Díky tomu, že Rusko není součástí západních rozvojových struktur, především pak Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), se bude druhá kapitola věnovat tomu, co si lze pod termínem „ruská rozvojová spolupráce“ představit a jak se liší od západního vnímání, resp. od definic OECD. Již se zde dotkneme první cílové oblasti, která se zabývá tím, co je v ruském prostředí za rozvojovou pomoc považováno. Abychom získali základní přehled, bude tato část vycházet především ze dvou výše zmíněných vládních koncepcí. Vzhledem ke specifičnosti definice ruských rozvojových aktivit je do této kapitoly zařazena i část věnující se humanitární pomoci. Aby bylo možné odpovědět nejen na cíle, ale i na hypotézu práce, která tvrdí, že se ruská rozvojová pomoc liší od chápání OECD, zaměřím se v této kapitole také na

definici rozvoje dle OECD. Díky tomu vznikne prostor pro srovnání ruského a „západního“ stylu a možnost ukázat specifika ruské rozvojové pomoci.

Třetí kapitola se bude věnovat vymezení zdrojů dat potřebných pro hlavní část práce. Představím zde vládní orgány a jejich dokumenty, které poskytnou základní orientaci v organizaci zahraniční pomoci. Vzhledem ke specifickému charakteru ruského mediálního prostředí bude kromě výběru médií představena i situace panující v oblasti ruských hromadných sdělovacích prostředků. Díky předcházející kapitole a upřesnění rozsahu vnímání ruských rozvojových aktivit, byly do výsledného korpusu zařazeny i texty, které se nevěnují čistě jen mezinárodní rozvojové spolupráci, ale také humanitárním aktivitám Ruska.

Čtvrtá kapitola této práce bude věnovaná samotné analýze. Co se týče zvolené metody, již výše jsem naznačila, že k dosažení cílů mé práce zvolím několik typů analýz. Téma rozvojové pomoci v ruských veřejně dostupných textech je zpracováno v softwaru CAQDA a na základě tohoto zpracování pak provedu obsahově-tematickou analýzu textů, která bude založena v určitých případech na kvalitativní bázi, v dalších případech pak na kvantitativní bázi (pro podrobnosti o užitých metodách viz podkapitolu 5.2 Metody výzkumu). V průběhu své práce se postupně zaměřím na několik oblastí, které jsou důležité pro dosažení stanovených cílů práce. Dle kvalitativních metod budou zkoumána témata pomoci, motivace pomoci a odkazy na minulost. Na základě kvantitativních metod pak geografické rozložení pomoci a spolupráce s mezinárodními institucemi. Na závěr představím i dvě témata, která se primárně cílů práce netýkají, ale během průběhu výzkumu se ukázala jako velmi častá, tedy potenciálně významná – je to prezentace vztahů Ruska se Západem a ruských úspěchů na rozvojovém poli.

Závěrem práce bude nakonec potvrzení nebo vyvrácení stanovené hypotézy s přihlédnutím k cílům práce. Výstupem tedy bude zhodnocení toho, co je v ruském

prostředí považováno za rozvojovou pomoc, jaké události jsou chápány jako důležité pro zapojení Ruska do zahraničního angažmá, jaké motivace jej k rozvoji ostatních zemí vedou a jaké nástroje jsou k tomu využívány. Dalším výstupem bude posouzení, zda je odkazováno na minulou praxi ruského státu, a jak se ruská rozvojová pomoc liší či podobá standardům OECD.

V textu mé práce, která se věnuje rozvojové tematice, budu používat spojení „rozvojová asistence“, „rozvojová pomoc“ a „rozvojová spolupráce“ jako zaměnitelné termíny vyjadřující tentýž význam. Vzhledem k tomu, že neexistuje sjednocená terminologie a různé instituce používají k popisu téhož různé výrazy, věřím, že tato termínová „roztrojenost“ nebude mít negativní vliv na pochopení celkového vyznění práce a nezpůsobí zmatení čtenáře.

2 HISTORICKÝ EXKURZ DO OBLASTI POSKYTOVÁNÍ ROZVOJOVÉ POMOCI

Cílem této kapitoly je představit rozvojovou pomoc, jak byla poskytována v období před rozpadem Sovětského svazu a následně v prvních několika desítkách let moderní Ruské federace. Výstupem by měl být stručný, ale ucelený pohled na vývoj této pomoci. Přestože je současná Ruská federace časově velmi vzdálená od období studené války a svým způsobem má daleko i k situaci, ve které se ocitla v 90. letech, považuji za důležité představit, jak se v těchto periodách k rozvojové pomoci přistupovalo.

První část kapitoly se bude věnovat tomu, jak probíhaly rozvojové snahy ve studenovělečném období, které bylo charakterizováno rivalitou mezi Západem a Východem ve snaze získávat partnery pro spolupráci. Zde zároveň proběhne krátká odbočka k operacionalizaci „sovětského rozvoje“, aby bylo jasné, jaký měla realita studené války a zahraniční zájmy Sovětského svazu vliv na poskytované formy pomoci. Druhá část se pak zaměří na období po rozpadu Sovětského svazu, kdy se nově vzniklá Ruská federace musela vypořádat s hlubokou ekonomickou krizí, a tedy neměla prostředky, které by věnovala rozvoji jiných zemí. Na závěr si představíme, jak se Ruská federace opět stala poskytovatelem rozvojové pomoci, a dostala se tak do současného stavu, který je také hlavním předmětem zájmu této práce; a také to, jaký by mohla mít tato historická zkušenost význam pro současné fungování Ruska v oblasti rozvojových aktivit.

2.1 Období Sovětského svazu

2.1.1 Rada vzájemné hospodářské pomoci

Než se však dostaneme přímo k rozvojové pomoci Sovětského svazu, zmíníme několik základních informací o organizaci, která spojovala v období studené války východní blok na základě ekonomické rozvoje a spolupráce. Touto organizací byla Rada pro

vzájemnou hospodářskou pomoc neboli RVHP. Mnoho zemí východní Evropy a Balkánu se po skončení druhé světové války dostalo do sovětské sféry vlivu – ať přímou inkorporací do Svazu sovětských socialistických republik (např. pobaltské státy), nebo prostřednictvím vládnoucích komunistických stran loajálních Moskvě (např. Polsko, Československo), či spoluprací mezi Moskvou a lokálními (nezávislými) komunistickými režimy (např. Albánie). Evropským zemím byla ze strany USA nabídnuta pomoc s poválečnou rekonstrukcí ve formě Marshallova plánu, a právě RVHP měla představovat odmítnutí západní pomoci.

RVHP byla založena v Moskvě v roce 1949 a jejím hlavním účelem bylo posílení ekonomické spolupráce v rámci východního bloku a obnovení sovětské ekonomiky, která se po válce nacházela v zuboženém stavu. RVHP měla na starost spolupráci mezi lidovými demokratiemi a Sovětským svazem, výměnu zkušeností v ekonomické oblasti, technickou spolupráci a poskytování pomoci v oblastech surovin, potravin, strojírenství atd., a to vše na základě socialismu, centrálního plánování, rovné spolupráce mezi všemi členy a později také solidarity s těmi členy, kteří na tom nebyli ekonomicky dobře (relativně k situaci v bohatších socialistických zemích) (Bideleux – Jeffries 2007: 462-463, 480; Leichtová – Piknerová 2013: 34-36). Zakládajícími státy RVHP byly Sovětský svaz, Bulharsko, Československo, Maďarsko, Polsko, a Rumunsko. Nedlouho po založení se přidala Albánie (která později přestala na činnosti organizace participovat a v roce 1987 oficiálně vystoupila) a v roce 1950 i Východní Německo (Bideleux – Jeffries 2007, 480). V 60. a 70. letech se pak připojily i tři mimoevropské státy, a to Kuba, Mongolsko a Vietnam. Kromě toho měla organizace jednoho přidruženého člena (Jugoslávii) a mnoho pozorovatelů (Afghánistán, Angolu, Etiopii, Irák, Jižní Jemen, Laos, Mexiko, Mosambik, Nikaraguu a Severní Koreu; do 60. let také Čínskou lidovou republiku) (Leichtová – Piknerová 2013: 34-35; Šimek 2010).

Přestože byla rovnost členů potvrzena i Chartou organizace, která byla přijata v roce 1959⁴, v praxi se dominantním aktérem stal Sovětský svaz, který v podstatě řídil chod celé organizace a skrze doporučení ostatním členským státům kontroloval i jejich ekonomický vývoj (Leichtová – Piknerová 2013: 35). Zároveň došlo k tomu, že byl členským zemím Sovětským svazem omezen přístup na západní trhy a tím pádem byly mnohem více odkázány na spolupráci v RVHP, a tedy i Sovětský svaz (Bideleux – Jeffries 2007, 462-463).

Výměna v rámci RVHP mezi státy východního bloku a Sovětským svazem probíhala bezprostředně po válce směrem ze západu na východ, tj. Sovětský svaz čerpal od svých západních sousedů a spojenců zdroje potřebné pro obnovu válkou zdevastované země⁵. V období mezi 60. a 80. lety již spolupráce probíhala na bázi výměny. Hlavní silou Sovětského svazu byly subsidované dodávky energie a surovin plynoucí do ostatních zemí; ty naopak poskytovaly strojírenské vybavení, zemědělské produkty a průmyslové a spotřební zboží⁶ (Bideleux – Jeffries 2007: 461-463).

Určování cen pro obchod v rámci RVHP probíhalo na základě centrálního plánování a často neodpovídalo tomu, jaká byla situace na volném trhu⁷ – cílem obchodu bylo spíš udržování provázanost obchodu než jeho (reálná) efektivnost. To vedlo i k tomu, že výhodnost této spolupráce byla často sporná, a to i díky tomu, že byly členské země často nuceny kupovat zboží, které nepotřebovaly nebo které by jinde pořídily výhodněji. Tento systém (společně s důrazem na rozvoj méně rozvinutých členů) však poskytoval možnost méně vyspělým státům RVHP čerpat prostředky na svůj rozvoj. Kuba, Mongolsko a Vietnam se tak staly zeměmi, kam plynul velmi levný import

⁴ Ustav Sověta ekonomičeskoj vzajmopomoščiči (1959), dostupné na: zaki.ru/pagesnew.php?id=1401&page=1, 1. 4. 2016.

⁵ ve výši srovnatelné s přísunem zdrojů z USA do Evropy v rámci Marshallova plánu (Bideleux – Jeffries 2007, 461)

⁶ Library of Congress, dostupné na: <https://www.loc.gov/item/90025756/>, 1. 4. 2016.

⁷ pro více informací viz Lavigne (1983). The Soviet Union inside Comecon. *Soviet Studies* 35 (2), s. 135-153).

a odkud byl vysílán velmi drahý export⁸ (Leichtová – Piknerová 2013: 36-38; Bideleux – Jeffries 2007: 481-482). Pokud se podíváme pouze na rozvojovou stranu spolupráce v RVHP, pak tři mimoevropské členské země – Kuba, Mongolsko a Vietnam – se staly příjemci velké části rozvojových prostředků od více rozvinutých zemí. V polovině 80. let z těchto prostředků přijala Kuba 18 %, Mongolsko 15 % a Vietnam 32 %, což znamená, že do všech ostatních zemí bylo odesláno 35 % pomoci. Většina pomoci, 85 %, byla poskytována Sovětským svazem a zbytek dalšími členy (především Východním Německem, Bulharskem a Československem) (Lawson 1988: 508).

Důležitost spolupráce v rámci RVHP bychom tedy mohli najít v tom, že Sovětský svaz mohl kontrolovat svoji sféru vlivu skrze ekonomickou a rozvojovou aktivitu. Díky centrálnímu plánování mohlo dojít k tomu, že méně rozvinutí členové RVHP, kteří se navíc nacházely mimo Evropu (a mohli mít tím pádem i další strategický přínos), získaly velké množství pomoci a z RVHP těžily materiálně. Pro Sovětský svaz pak můžeme jako hlavní přínos této spolupráce označit rovinu společné ideologie, posilování vazeb uvnitř východního bloku a vytváření určitého tlaku na Západ např. prostřednictvím spolupráce s Kubou, která se nachází velmi blízko hranicím USA.

2.1.2 Spolupráce s členy mimo RVHP

Protože bylo období studené války charakterizováno soupeřením mezi Východem a Západem (potažmo mezi Sovětským svazem a USA), bylo velké množství jakýchkoliv aktivit těchto dvou států spojeno s důrazem na strategickou výhodnost. Je tedy na začátku tohoto oddílu vhodné uvést dvě věci: zaprvé, USA i Sovětský svaz obviňovaly konkurenční velmoc z toho, že jí poskytovaná pomoc je jen nástrojem zisku vlivu a nevykazuje žádné známky altruismu. Protože práce čerpá především ze zdrojů západních autorů, často jsou jejich výstupy zaměřené proti aktivitám Sovětského svazu i přesto, že praxe západních aktérů byla podrobována stejné kritice (Leichtová –

⁸ Library of Congress, dostupné na: <https://www.loc.gov/item/90025756/>, 1. 4. 2016;

Piknerová 2013: 41-42). Zadruhé je to vymezení toho, co bylo v sovětských časech vnímáno jako rozvojová pomoc. Běžnou praxí bylo slučování sovětských investic s rozvojem ekonomického stavu země, což byl i pohled sovětských analytiků (Kridl Valkenier 1970: 416-418; Lawson 1988: 503; Roeder 1985: 207). Někdy také bývá termín „pomoc“ spojován i s dodávkami vojenského materiálu (Guan-Fu 1983: 73-76; Roeder 1985), což je dnes chápáno jako všechno, jen ne rozvoj. Lawson naopak mezi vojenskou spoluprací (military assistance) a pomocí (aid) vidí rozdíl (1988: 507). Vojenská spolupráce Sovětského svazu s dalšími zeměmi tedy může za jistých okolností spadat do oblasti rozvoje, zde ji však budeme uvádět jen okrajově jako zajímavost. A to nejen kvůli tomu, že někteří autoři mají jiný názor než ti ostatní (a tedy nepanuje shoda), ale především proto, že pokud v současné době není vojenská pomoc vnímána jako rozvoj, nemá žádný význam, aby byla takto prezentována v této kapitole.

Poskytování sovětské pomoci můžeme rozdělit do tří fází, které se přibližně shodují s funkčními obdobími představitelů Sovětského svazu. Je to „politický“ přístup Nikity Chruščova (funkční období 1953-1964), „ekonomický“ přístup Leonida Brežněva (funkční období 1964-1982) a „zdrženlivý“ přístup Michaila Gorbačova (funkční období 1985-1991). Samotná rozvojová pomoc Sovětského svazu zaměřená na státy jiných kontinentů (resp. nečleny RVHP) získala pevnější obrysy v roce 1956, kdy Nikita Chruščov představil na XX. sjezdu ÚV KSSS nový přístup k zahraniční pomoci založený na principu „mírové transformace“. Tento model byl zaměřen na nově vznikající státy tzv. Třetího světa, kterým měla být poskytována ekonomická pomoc, a tím pádem postupně zajištěn jejich politický přechod k socialismu (Guan-Fu 1983: 71). Již v roce 1961 došlo k pozastavení tohoto modelu, protože byl vyhodnocen jako drahý a neefektivní, co se týče udržení si loajality zemí, do kterých pomoc plynula (např. ztráta vlivu v Ghaně či Mali či selhání projektů na Kubě a v Indonésii). Proto vznikla nová myšlenka, a to poskytovat pomoc pouze zodpovědným zemím (tj. členské státy

RVHP, spřátelené země východního bloku nebo jeho potenciální členové). Podmínka politické shody již nebyla prioritou, nově byl kladen důraz na ekonomický přínos Sovětskému svazu, protože vznikl i samostatný administrativní aparát, který se měl zabývat ekonomickými vztahy s příjemci pomoci (Kridl Valkenier 1970: 415-418; Lawson 1988: 505-506, Leichtová – Piknerová 2013: 47). Přímá kontrola zahraničních investic byla spojena s důrazem na návratnost projektů a snahou o přímou podporu spojence při naplňování toho kterého projektu – Sovětský svaz tedy preferoval bilaterální spolupráci před multilaterální (Lawson 1988: 506-507). Brežněvovské období také znamenalo cestu vojenské pomoci respektive spolupráce, která byla předeslána výše. K vojenské spolupráci docházelo samozřejmě z důvodů podpory určitých skupin politického života v především afrických zemích, ale také proto, že nekonkurenceschopné sovětské zbraňové systémy byly levné a v Africe našly odbytí, a tím pádem poskytovaly i zisk Sovětskému svazu (ať už v rovině ekonomické nebo politické) (Guan-Fu 1983: 73-76; Lawson 1988: 507, Leichtová – Piknerová 2013: 47). V polovině 80. let, kdy se hlavním představitelem Sovětské svazu stal Michail Gorbačov, již byly zřejmé ekonomické potíže, se kterými se musel Sovětský svaz vypořádávat. Prioritou byly vnitřní reformy a výdaje spojené s pomocí ostatním státům byly moc vysoké. Sovětský svaz omezil financování rozvojových zemí, a často nedokázal reagovat na potřeby rozvojových států, které se ocitly v hlubokých krizích (jako např. hladomor v Etiopii v letech 1984-5) (Light 1991: 264-267). S koncem Sovětského svazu v roce 1991 přišel také konec jeho rozvojových politik (Larionova – Rakhmangulov – Berenson 2014: 7).

Pro spolupráci mezi Sovětským svazem a příjemci pomoci byla často typická výměna komodit než nákup za peníze, případně splácení půjček materiálními dodávkami. Hlavními komoditami, které se tak do Sovětského svazu dostávaly, byly zemědělské produkty či suroviny jako např. ropa či zemní plyn. (Guan-Fu 1983: 80; Kridl Valkenier 1970: 419). Naopak pomoc, kterou poskytoval Sovětský svaz, se nesla

v (deklarovaném) duchu prohlubování spolupráce s rozvojovými státy, poskytování pomoci při výstavbě technických projektů, rozvoje dopravy, zemědělské mechanizace, zavlažování atd. (Lawson 1988: 502). Roeder (1985, 192-194, 206) zároveň definuje jako důsledek pomoci politickou shodu mezi příjemcem pomoci a ideologií Sovětského svazu a na základě svých studií představil teorii závislosti⁹. Tato teorie předpokládá, že pomoc vytváří mj. závislost recipientů pomoci na importu či exportu z či do Sovětského svazu, a tím pádem následně vzniká politická shoda mezi oběma aktéry, která však není založena na kompromisním stavu, ale na plném přiřazení se k politickým stanoviskům Sovětského svazu. Tato (ekonomická) závislost je způsobena především dalšími interakcemi, které spouští první dodávka pomoci – např. potřeba dokupování náhradních dílů či pokračování v nákupu komodit, které byly původně poskytnuty jako dar – a můžeme ji označit za asymetrickou, jelikož recipient je (materiálně) závislým na Sovětském svazu mnohem více než Sovětský svaz na recipientovi; velmi často tomuto vztahu přispěl i fakt, že většina poskytnuté pomoci byla vázaná k nákupu sovětských strojů nebo jiného vybavení. Přínos Sovětskému svazu spočívá v již výše zmíněné politické shodě.

Důraz na mocenský aspekt sovětské pomoci a zisk vlivu v zemích tzv. Třetího světa zmiňovaný západními autory je vzhledem k dataci použitých zdrojů pochopitelný. I přes realitu studené války je pro nás přínosný fakt, že rozvojová pomoc Sovětského svazu byla západními autory hodnocena jako důležitý prvek sovětské zahraniční politiky, a to i přesto, že v 80. letech představovala pomoc poskytnutá Sovětským svazem a zeměmi RVHP dohromady 8,5 % celosvětové rozvojové pomoci (pro srovnání: Západní Německo poskytovalo v to samé období víceméně stejný podíl, tedy 8,4 %) (Lawson 1988, 508).

Pokud spojíme model zisku vlivu v nově vznikajících státech s tím, že se africký kontinent právě nacházel v procesu dekolonizace, můžeme si všimnout, že právě na

⁹ Zde je vhodné si připomenout, že podobnou kritiku bychom mohli najít i v opačném směru – tedy vůči USA.

tomto kontinentě se nacházelo velké množství států, které byly pro Sovětský svaz zajímavé natolik, aby jim poskytoval rozvojovou pomoc. Geografické rozdělení poskytované pomoci proto odpovídalo výše zmíněným zájmům. Nejvýznamnějšími partnery afrického kontinentu¹⁰ byly Alžírsko, Angola, Egypt, Etiopie, Ghana, Kongo, Libye, Madagaskar, Maroko, Mosambik a Súdán. Dalšími výraznými partnery z ostatních regionů byly Afghánistán (jehož export do Sovětského svazu se pohyboval na přelomu 70. a 80. let kolem 50 % celkového vývozu ze země), Argentina, Indie, Irák, Írán a Sýrie (Roeder 1985: 201-203, Lawson 1988: 509, Guan-Fu 1983: 78-79). Sovětská spolupráce tedy očividně probíhala s velmi rozličnými regiony světa. Hlavním motivem spolupráce nebyla regionální příslušnost, ale nejprve tzv. mírová transformace zemí Třetího světa směrem k socialismu v období mezi rokem 1956 a počátkem 60. let, zadruhé pak pragmatičtější přístup uplatňovaný od 60. let, který nedbal pouze na návratnost investic v podobě loajality příjemců pomoci, ale hlavně na ekonomicky výhodný rozměr celé spolupráce.

V přístupu do afrických zemí (či bývalých kolonií obecně) se Sovětský svaz zaštiťoval svou nekoloniální minulostí a snahou skoncovat s nerovnými koloniálními vztahy, které byly běžné i přes proces dekolonizace. Za hlavní vykořisťovatele byly označovány západními státy a nadnárodní korporace. (Guan-Fu 1983: 72; Lawson 1988: 503-504; Kridl Valkenier 1970: 424). Sovětský svaz tak přicházel do zemí Třetího světa jako nový aktér, který nabízel alternativní postup v komunikaci a rozvoji, který se oproti údajnému kapitalistickému vykořisťování měl vyznačovat rovnou spoluprací založenou na socialistických principech (Leichtová – Piknerová 2013: 45). I dnes Rusko vstupuje do oblastí, jejichž vztahy a zkušenosti se Západem nejsou dvakrát kladné (např. KLDR a Jižní Osetie), jako alternativní zdroj pomoci; podrobněji o tomto tématu v páté kapitole.

¹⁰ kam mezi lety 1982 a 1985 každoročně plynulo průměrně 273 milionů dolarů (Lawson 1988, 509).

Co se týče charakteru sovětské rozvojové pomoci poskytované zemím Třetího světa či dalším rozvíjejícím se státům, můžeme tedy určit tři období, která byla pro její podobu zásadní, a to „politický“ přístup Nikity Chruščova, který může být charakterizován jako podpora velkých projektů s nízkou návratností cílená na získání politického vlivu v nově se osamostatňujících či dekolonizujících zemích (Lawson 1988, 505); „ekonomický“ přístup Leonida Brežněva, který již selektivně vybíral oblasti, které byly vhodné k „investování“ pomoci; a nakonec „zdrženlivý“ přístup Michaila Gorbačova, který byl definován spíše tím, že se Sovětský svaz potýkal s vnitřními ekonomickými problémy a neměl finance na tak čilou podporu svých spojenců jako dříve.

Rozvojová aktivita Sovětského svazu probíhala v období studené války ve dvou směrech. Zprvu bylo skrze v roce 1949 vytvořenou RVHP, která si kladla za cíl rozvíjet členské státy skrze vzájemnou hospodářskou spolupráci. Této organizaci dominoval Sovětský svaz, který skrze její strukturu ovlivňoval vývoj členských států. Zadruhé pak Sovětský svaz (potažmo celý východní blok) vykazoval rozvojové aktivity i v ostatních oblastech světa, a to především tam, kde bylo možné očekávat určitou návratnost poskytnutých zdrojů – především v podobě politické loajálnosti (příp. i nastoupení cesty socialismu) a ekonomické výhodnosti. I zde mluví někteří autoři o budování asymetrického vztahu závislosti. Vzhledem k síle a velikosti Sovětského svazu je však pochopitelné, že každý jeho spojenec byl do jisté míry také jeho podřízeným. Jako další charakteristiky rozvojové pomoci tohoto období můžeme označit: institucionalizaci mezi ideologicky stejně zaměřenými státy, politickou motivaci, snahu o ekonomickou výhodnost, bilaterálnost, preferenci recipientů na základě ideologie, regionální zaměření na Afriku a vytváření vlastního přístupu v komunikaci se zeměmi Třetího světa (důraz na nekoloniální minulost, nabídka jiné než západní cesty rozvoje).

2.2 Ruská federace

Poté, co se rozpadl Sovětský svaz a Ruská federace získala roli největšího a nejdůležitějšího nástupnického státu, se z činnosti tohoto aktéra vytratil aspekt poskytování pomoci ostatním státům. Přestože od konce 80. let probíhala setkání mezi představiteli Sovětského svazu a Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), kde se hovořilo o potenciální spolupráci v oblasti rozvoje, k žádné větší spolupráci nakonec nedošlo. Sovětský program poskytování rozvojové pomoci byl pozastaven a kromě Polska a Maďarska se na novém seznamu příjemců pomoci objevilo i nově vzniklé Rusko (Hynes – Trzeciak-Duval 2015: 33-34). Nepovedeným komunistickým převratem v létě roku 1991 byl konec životnosti Sovětského svazu definitivně potvrzen. Kromě změny politické probíhala i změna ekonomická, kdy se ekonomika nově vzniklého Ruska odpoutala od pevné ruky státního plánování. Osudem Ruska se stala krize, která měla své kořeny hluboko v ekonomické praxi Sovětského svazu. Ekonomický stav země zděděný ze sovětského období by mohl být definovaný jako systém, ve kterém mají svá pevná místa mj. negativní fenomény jako černý trh, korupce, nedostatečné legislativní zázemí, nedostatečná obchodní kultura a infrastruktura. V zemi byl také výrazný nedostatek kapitálu potřebného k nastartování nového systému. Kvalitativní změna, které se od Ruska očekávala, byla pro horizont pouhých několika let velmi veliká (Bideleux – Jeffries 2007: 557-558).

Jak je vidět, příčiny této krize byly velmi komplexní, ve stručnosti však došlo k tomu, že program privatizace, liberalizace a stabilizace, který měl Rusko rychle dovést k tržnímu hospodářství, naopak v reáliích sovětské minulosti přinesl ekonomický propad země (Gould-Davies – Woods 1999: 4-6). Protože zároveň ještě nebyla nastavena pravidla nového ekonomického fungování a reformy neměly šanci vykázat plánované výsledky, země se propadala do ekonomické krize, která pro ni byla charakteristická téměř po celá 90. léta. Nefungující reformy, nedostatečné ústavní rozdělení funkcí mezi vládu a centrální banku a další příznaky ruského ekonomického

prostředí vytvořily živnou půdu pro (chaos a) hyperinflaci, která byla nastartována uvolněním cen. Pohled na míru inflace v období let 1992 a 1993 se různí, lze vyzorovat dva proudy. Ruský statistický úřad udává, že hned v lednu 1992 bezprostředně po uvolnění cen se (měsíční) míra inflace vyšplhala na 354,3 % a v následujících měsících se držela mezi 100-130 %, na konci roku pak v porovnání s předchozím prosincem byla míra inflace 2608,8 %¹¹. Podobné hodnoty popisuje i Library of Congress, která pro leden 1992 udává hodnotu inflace 245 % a pro celý rok pak 2520 %¹²; a také portál Trading Economics, kde je míra inflace pro rok 1992 uvedena jako 2333,3 %¹³. Gaidar (1997: 13-15) a portál Inflation¹⁴ se naopak shodují na měsíčním nárůstu míry inflace kolem 20-30 %.

Během 90. let a v prvních několika letech nového tisíciletí se z Ruska stal příjemce té pomoci, kterou ještě nedávno štědře poskytovalo ostatním (Gray 2011a: 5). Jednou z institucí, která měla rozvoj Ruska na starosti, byla OECD, v jejímž rámci bylo v roce 1990 pro celou oblast východní Evropy vytvořeno Centrum pro spolupráci s evropskými ekonomikami v procesu transformace (Centre for Co-operation with European Economies in Transition – CCEET). V roce 1992 vznikl samostatně pro Rusko program spolupráce OECD-Rusko, který měl na starosti práci v různých oblastech důležitých z hlediska ruských reforem ekonomické liberalizace. Sedm let od svého založení, bylo hlavním příjemcem programu CCEET Rusko. Co se týče další spolupráce mezi Ruskem a OECD, již v roce 1996 podalo Rusko oficiální přihlášku do této organizace. Od roku 2002 Rusko vykazuje zájem o pozorovatelský status při DAC OECD (Development Assistance Committee, Výbor pro rozvojovou pomoc). Přestože byl v roce 2007 přijat plán na přistoupení Ruska, zatím členem OECD ani DAC není

¹¹ Ruský statistický úřad, dostupné na: www.gks.ru/free_doc/new_site/prices/potr/2011/l-ipc.htm, 1. 4. 2016.

¹² Library of Congress – Country data, dostupné na: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-11445.html>, 1. 4. 2016.

¹³ Trading Economics, dostupné na: <http://www.tradingeconomics.com/russia/inflation-cpi>, 1. 4. 2016.

¹⁴ Inflation, dostupné na: <http://www.inflation.eu/inflation-rates/russia/historic-inflation/cpi-inflation-russia-1993.aspx>, 1. 4. 2016.

(v poslední době byl kvůli politickému postoji vůči Ukrajině proces přístupu Ruska pozastaven) (Hynes – Trzeciak-Duval 2015: 34-36).

Další institucí, která se transformaci Ruska věnovala, byl Mezinárodní měnový fond (MMF), Gould-Davies a Woods udávají, že MMF byl dokonce tím nejdůležitějším partnerem Ruska pro ekonomický rozvoj (1999: 1-2). Vzhledem k charakteru MMF bylo jeho hlavní činností financování reforem, které měly vést k makroekonomické stabilizaci země a jejímu přechodu od centrálního plánování k tržnímu hospodářství. Jak moc se tento úkol povedl či nepovedl, ponechme stranou, neoddiskutovatelným zůstává, že se Rusko v důsledku jak východoasijské krize, tak vlastních domácích politik dostalo v roce 1998 do své další, velmi hluboké krize (Gould-Davies – Woods 1999: 16, 18). Objem půjček, které MMF poskytl Rusku mezi lety 1992–1999¹⁵ dosáhl hodnoty 22,1 miliard amerických dolarů (USD), přičemž jen v roce 1998 výše peněz poskytnutých na vypořádání se s ekonomickou krizí tvořila téměř třetinu této částky – Rusko přijalo půjčku v hodnotě 6,2 miliardy USD (Odling-Smee 2004: 19). Pro porovnání, od členů DAC OECD (a ostatních aktérů, kteří podávají DAC hlášení o svých rozvojových aktivitách) přijala v to samé období (1992-1999) Moskva přibližně 12,8 miliardy USD, v roce 1998 se výše příspěvků příliš nelišila od ostatních let a Rusko přijalo pomoc ve výši 1,08 miliardy USD (Rakhmangulov 2010: 51). Pouhým porovnáním těchto hodnot pak můžeme opravdu tvrdit, že role MMF byla pro rozvoj Ruské federace v období 90. let důležitější, a to z toho hlediska, že na její rozvoj přispěl mnohem větší částkou než ostatní instituce či státy.

Ruská ekonomická situace se s přelomem tisíciletí začala díky různým faktorům stabilizovat, v roce 2000 (poprvé od vzniku Ruska) federální rozpočet dosáhl přebytku (Chiodo – Owyang 2002: 14) a zároveň stát začal snižovat svůj vnější dluh. V tomto období také začaly Rusku plynout významné zisky z prodeje nerostných surovin a stabilnější vnitřní ekonomická situace lákala zahraniční investory (Beck – Kamps –

¹⁵ Rok 1999 byl posledním, kdy z MMF Rusko čerpalo prostředky (Odling-Smee 2004, 19).

Mileva 2007: 6), což mělo vliv na výše zmíněné ukazatele. V roce 2005 také zanikl seznam, podle kterého Rusko bylo dle OECD příjemcem oficiální pomoci (OA – official aid; podrobnosti v kapitole níže). Důvodem zrušení seznamu byla především stabilizace a rozvoj ekonomik na něj zařazených (Rahkmangulov 2010: 50).

Jak se status Ruska a jeho ekonomická situace zlepšily, začalo mít stále větší zájem o (opětovné) zapojení do rozvojových aktivit (ze strany donora). Tento zájem vyvrcholil v roce 2006, kdy bylo Rusko předsednickou zemí uskupení G8, jehož všichni členové již měli vypracovanou strategickou koncepci v oblasti zahraniční rozvojové pomoci (Gray 2011a: 5; Hynes – Trzeciak-Duval 2015: 36-37). O rok později spatřila světlo světa první takováto ruská koncepce, která byla v roce 2014 nahrazena koncepcí novou (viz níže).

Ať už je vnitřní situace Ruské federace jakákoliv, obrovské ekonomické problémy devadesátých let jsou v současnosti již minulostí a Rusko se po přibližně jedné dekádě ochromení vrací zpět na pole zahraniční rozvojové pomoci jako donor. Z celosvětového pohledu sice objem pomoci nepředstavuje významný podíl – v roce 2013 Rusko poskytlo v rámci zahraniční rozvojové pomoci 610 milionů USD, což tvoří 0,03 % HNP této země. Pro porovnání jsou v tab. 1 uvedena data pro další poskytovatele dle tří charakteristik: (1) země, které poskytují přibližně stejně jako Rusko, a jsou členy DAC OECD; (2) země, které nejsou členy DAC OECD, a mají podobný poměr pomoci ve vztahu k HNP; a (3) největší poskytovatelé v rámci DAC OECD, co se týče objemu a podílu pomoci vůči HNP (OECD 2014). Rusko se tedy opět dostává do oblasti rozvoje jako poskytovatel pomoci a tento stav zajímá čím dál tím více autorů, kteří jej ve svých textech často označují pomocí termínů jako *emerging donor* (nově se objevující donor), *non-DAC donor* (donor, který není členem DAC), *nový partner*, *new donor* (nový donor) či *recruited donor* (rekrutovaný donor) (Gray 2011a: 5; Gray 2011b; Chin-Malkin 2012; Rakhmangulov 2010: 50; White 2011).

Stát	Typ země	Objem pomoci (mil. USD)	Procento HNP
Rusko	x	610	0,03
Portugalsko	(1)	484	0,23
Irsko	(1)	822	0,45
Estonsko	(2)	31	0,13
Izrael	(2)	186	0,07
USA	(3)	31 545	0,19
Norsko	(3)	581	1,07

Tabulka 1: Srovnání ruské rozvojové pomoci s dalšími státy pro rok 2013 (OECD 2014).

Závěrem této kapitoly tedy můžeme konstatovat, že v minulosti byl Sovětský svaz důležitým poskytovatelem zahraniční pomoci, i když se především jednalo o vojenskou či ekonomickou pomoc spojenou s přechodem té které země k socialismu. Ať již byly deklarované cíle pomoci jakkoli altruistické, realita díky studenoválečnému soupeření odpovídala spíše konceptu získávání sféry vlivu a hry s nulovým součtem – důležité bylo především ovládnout území proto, aby je nemohly ovládat Spojené státy americké (či Západ obecně). Součástí rozvojových aktivit byla také spolupráce v rámci RVHP, kde Sovětský svaz dominoval a řídil veškeré aktivity členských zemí. Poté, co se Sovětský svaz rozpadl a Ruská federace si prošla turbulentním obdobím 90. let, dostává se současné Rusko zpět na pole rozvoje jako donor. Dochází k etablování nového konceptu rozvojové pomoci Ruské federace – její objem však rozhodně nemůže konkurovat tradičním poskytovatelům a členům DAC OECD. Vládní koncepce, která již byla jednou pozměněna, je zaměřená na geograficky odlišná místa než v minulosti – místo rozvojových zemí, které se nacházejí různě po světě, jsou důležité oblasti tzv. blízkého zahraničí, Společenství nezávislých států a další sousední oblasti, dále zdůrazňuje zapojení do celosvětových organizací

(namísto vytvoření vlastního odděleného přístupu) a altruismus poskytované pomoci¹⁶ (bez deklarovaných sekundárních úmyslů k politické změně přijímací země).

Vývoj sovětské, potažmo ruské rozvojové pomoci tedy můžeme stručně shrnout tak, že unavený Sovětský svaz i se svou rozvojovou pomocí zanikl, aby se z popele ekonomické krize 90. let mohla postupně začít rodit nová konceptualizace a realizace rozvojové pomoci Ruské federace. Rusko má tedy na svém kontě velmi pestrou škálu zkušeností, co se týče vztahu k rozvojové pomoci. Samostatná ruská koncepce zatím neexistuje ani deset let a různí autoři si pokládají otázky, jak moc bude nová praxe Ruské federace ovlivněná právě zkušenostmi z minulosti. Ať už se tato otázka týká vztahu k ostatním poskytujícím státům a prosazování vlastního vlivu, cílů, geografických či tematických priorit apod. (Larionova – Rakhmangulov – Berenson 2014: 9). I proto může být užitečné podrobit analýze způsob, jakým je rozvojová pomoc prezentována v ruských médiích a vládních dokumentech.

Pokud se Rusko ve svých veřejných projevech (ať už skrze politická či mediální vyjádření) odkazuje k minulosti, lze na základě výše popsaného vývoje odhadnout několik variant odkazování k minulosti: (1) zmiňování praxe Sovětského svazu, vzhledem k jeho mohutnosti; (2) odkazování k 90. letům – ať již ve formě distancování se od tohoto období, či upozorňování na změnu k lepšímu apod.; (3) k odkazování docházet nebude, jelikož Rusko buduje zcela nový koncept zahraničního rozvoje, který funguje v rámci celosvětového rozvoje, nikoli odděleně od něj. Jak již bylo výše zmíněno, Rusko není členem OECD, nepodléhá tedy jeho definicím či pravidlům ohledně poskytování pomoci. Proto je dle mého názoru zajímavé a důležité podívat se na způsob, jakým je ruská rozvojová pomoc prezentována.

¹⁶ Ob utvjerždenii Konceptii gosudarstvjennoj politiki Rossijskoj Federacii v sfere sodějstvija meždunarodnomu razvitiju, dostupné na: <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201404210023.pdf>, 22. 2. 2016.

3 DEFINOVÁNÍ „ROZVOJE“ V KONTEXTU RUSKÉ FEDERACE

Vzhledem k tomu, že Rusko není členem OECD, nevztahují se na něj definice a pravidla této organizace týkající se rozvojové pomoci apod. Aby bylo možné v této práci pracovat s daty a pojmy, mělo by výsledkem této kapitoly být poskytnutí pohledu na to, co lze a bude za ruskou rozvojovou pomoc považováno. Nejprve bude poskytnut pohled na to, čemu jako rozvoji rozumí OECD, jaké jsou jeho definice, kategorie a další charakteristické znaky. Následně představíme koncepci ruské rozvojové pomoci, která je oproti koncepci OECD méně rozsáhlá, a dovoluje tak pohyb v širších prostorech. Cílem kapitoly je zkonkretizovat ruskou verzi rozvoje a porovnat ji s tím, jaké jsou standardy OECD, proto, aby bylo možné zaprvé v dalších částech práce odkazovat na termín „rozvoj“, který bude odpovídat ruské realitě (přestože se pravděpodobně bude lišit od „standardního“ západního pohledu); a zadruhé abychom mohli odpovědět na hlavní hypotézu práce.

Nejprve si představíme rozvoj dle OECD a následně rozvoj dle dnešních ruských standardů a co do něj můžeme zahrnout (podrobněji je pak historie poskytování rozvojové pomoci Sovětského svazu i Ruské federace prezentována v předchozí kapitole).

Během sběru dat pro mediální analýzu vyšlo najevo, že reprezentace oficiální rozvojové pomoci (neboli počet vyhledaných článků, které se vztahovaly k heslu содействие международного развития) je v poměru k množství článků tematicky zaměřených na humanitární pomoc (heslo гуманитарная помощь) velmi malá. Proto je na závěr této kapitoly také zařezena definice humanitární pomoci a odůvodnění, proč bude tento typ zahraničních aktivit zahrnut do termínu „ruská rozvojová pomoc“.

3.1 Rozvoj dle Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj

Než začneme operovat s pojmy, které tato mezinárodní organizace užívá ve vztahu k různým formám pomoci či spolupráce, ve stručnosti se podíváme na základní informace, které usnadní pochopení definic a termínů. Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD – Organization for Economic Cooperation and Development) vznikla v roce 1961 na základě úmluvy z 14. prosince 1960. Dle této úmluvy vznikla OECD z rozpuštěné Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC – Organisation for European Economic Cooperation), která měla po skončení druhé světové války na starosti řízení Marshallova plánu. Hlavním cílem, tak jak je definován hned v prvním článku zakládající úmluvy, je dosažení nejvyššího možného udržitelného ekonomického růstu, zaměstnanosti a rozvoje, a to jak v členských, tak i nečlenských zemích¹⁷. Dnes je OECD organizací, která sdružuje 34 členských zemí, které mohou být označeny jako více či méně rozvinuté a spolupracuje s velkým množstvím státních či nestátních aktérů¹⁸.

Součástí OECD je také Výbor pro rozvojovou pomoc při OECD (Development Assistance Committee, DAC či OECD-DAC). DAC se stal součástí OECD v červnu 1961 a je složen z (mnoha) nejvýznamnějších poskytovatelů pomoci rozvíjejícím se zemím. V současnosti má DAC 29 členů a jeho fungování se účastní jako pozorovatelé i Světová banka, MMF a UNDP; DAC zároveň umožňuje účastnit se svých setkání i dalším aktérům¹⁹. Pod hlavičkou DAC vzniká seznam států přijímajících pomoc (DAC Lists of aid recipient countries), který kategorizuje rozvojové a rozvíjející se státy do čtyř kategorií podle výše HNP na hlavu. Rozvojová pomoc, která je poskytována

¹⁷ OECD (1960). Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development (www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm), 15. 3. 2016); Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/about/history/, 15. 3. 2016.

¹⁸ Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/about/membersandpartners/, 15. 3. 2016.

¹⁹ Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/dac/developmentassistancecommitteedac.htm, 15. 3. 2016.

státům z tohoto seznamu, může být označena jako oficiální rozvojová pomoc (ODA, official development aid)²⁰.

V současném světě samozřejmě OECD není jedinou mezinárodní institucí, která se věnuje rozvojovým aktivitám, její vliv je ale natolik významný, že ji můžeme označit za vedoucí organizaci v oblasti rozvoje. Zejména jsou pro zahrnutí jejích definic rozvoje do této práce dle mého názoru důležité následující tři důvody: (1) spolupracuje se zeměmi z různých světových regionů, především pak s dalšími organizacemi, jejichž aktivity se týkají rozvoje či světového ekonomického uspořádání (mj. Mezinárodní měnový fond, Africká rozvojová banka, uskupení G20 či G8)²¹, a přispívá tak k vytváření ucelené a propojené sítě celosvětových rozvojových aktivit, (2) oproti OSN či MMF není rozvoj jen jednou z aktivit organizace – naopak, rozvoj je hlavní náplní OECD, (3) přestože můžeme OECD označit za původně západní organizaci, která se orientuje na propagaci tržního přístupu k ekonomice, její činnost v oblasti rozvoje je dlouhodobá (což se týká i poskytnutých dat) a normy/definice, které vydává, slouží jako podklad pro řízení rozvojových aktivit hlavních aktérů na tomto poli již dlouhou dobu – jsou tedy zavedené a časem ověřené.

V rámci OECD se můžeme setkat s těmito třemi typy rozvojové pomoci, které se od sebe liší svými charakteristikami: (1) *oficiální rozvojová pomoc* neboli *official development aid* (ODA), (2) *ostatní oficiální toky* neboli *other official flows* (OOF), (3) *oficiální pomoc* neboli *official aid* (OA), přičemž takto označované transakce v současné době již neexistují. Co se týče ODA, pak dle OECD jsou

²⁰ Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/dac/stats/historyofdaclistsofdaidrecipientcountries.htm, 15. 3. 2016; OECD: DAC List of ODA Recipients: Effective for reporting on 2014, 2015 and 2016 flows (www.oecd.org/dac/stats/documentupload/DAC%20List%20of%20ODA%20Recipients%202014%20final.pdf, 15. 3. 2016).

²¹ Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/daf/anti-bribery/businessintegrityandanti-briberyeffortsinafricaocdafdbinitiative.htm, 15. 3. 2016; Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/about/membersandpartners/, 15. 3. 2016.; Ministerstvo zahraničních věcí ČR, dostupné na: www.mzv.cz/oecd.paris/cz/zakladni_informace_o_oecd/index.html, 15. 3. 2016.

„(z)a oficiální rozvojovou pomoc (ODA) (...) považovány ty dodávky peněz, materiálu či služeb do zemí či oblastí uvedených na seznamu příjemců vytvořeného DAC a multilaterálních rozvojových institucí, které:

- i. „jsou poskytovány oficiálními vládními institucemi dárcovské země nebo jejich výkonnými orgány; a
- ii. všechny transakce:
 - a) jejichž hlavním cílem je podpora ekonomického rozvoje a prosperity rozvojových zemí; a
 - b) mají koncesionální charakter a minimálně 25 % transakce probíhá formou grantu (se započtením fixního 10% podílu slevy).“²²

Jedinými poskytovateli ODA tedy mohou být státy či jejich oficiální instituce, naopak příjemci této pomoci mohou být jak státy, tak multilaterální instituce. Při vymezování ODA je však také patrná snaha zahrnout pouze ty aktivity, které vedou ke skutečnému a nezištnému rozvoji zemí, které na tom nejsou ekonomicky či jinak dobře. Tato snaha je pak vyčíslena spodní hranicí grantového podílu půjčky, důrazem na altruismus a také koncesionálním charakterem transakcí. Poslední zmíněná podmínka, tedy koncesionální (tj. výhodný) charakter transakcí, zaručuje, že úrokové sazby půjček se pohybují níž, než pokud by byly poskytovány za tržních podmínek. Protože OECD chápe ODA jako dlouhodobou iniciativu, která vede k trvalému rozvoji přijímací země, nezapočítávají se do ODA půjčky, které jsou poskytnuty na jeden rok či kratší dobu. Do ODA se dále nezapočítávají ty toky či transakce, které plně neodpovídají výše zmíněné definici, byť by nesplňovaly pouze jeden jediný její bod (např. soukromý dárce; lehká odchylka od procentního nastavení úroku půjčky apod.). Především jsou z ODA vyloučeny transakce vojenského charakteru, tedy různé dodávky zbraní, vojenské techniky či např. odpouštění dluhů, které vznikly na základě

²² Oficiální stránky OECD, dostupné na:

www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistance/definitionandcoverage.htm, 15. 3. 2016; Kaplan M. (2008): Rozvojová politika vyspělých zemí (OECD/DAC) (www.rozvojovka.cz/rozvojova-politika-vyspelych-zemi-oecd-dac, 15. 3. 2016).

vojenských transakcí. Dále nemohou být jako ODA označeny protiteroristické aktivity, aktivity vedoucí k propagaci dárcovské země apod.²³

Od definice ODA se následně odvíjí i definice OOF. Jako OOF jsou označovány všechny transakce, které nesplňují alespoň jedno z definičních kritérií ODA – jediné podmínky, které jsou zachovány, se týkají dárce a příjemce. Dárce se stále rozumí stát či jeho oficiální instituce a příjemcem stát, který se nachází na seznamu příjemců vytvořením DAC. OOF tedy mohou zahrnovat i aktivity, které nejsou zaměřeny přímo na rozvoj příjemce; půjčky zaměřené na rozvoj, kde je však méně než 25 % částky poskytnuto jako dar; jakékoliv transakce založené na tržních podmínkách; podpora soukromého sektoru apod.²⁴

Jak již bylo výše předznamenáno, termín OA se dnes již nepoužívá. Důvodem vzniku kategorie OA byl víceméně konce studené války, v jehož důsledku (a díky konci bipolárního soupeření) vzniklo mnoho zemí, které vykazovaly požadavky na finanční pomoc s tvorbou nového ekonomického fungování. V roce 1993 byl tedy seznam příjemců vytvořený DAC rozdělen na dvě části – první část stále označovala země, které mohou přijímat ODA, druhá část sdružovala více vyspělé rozvojové země a země východní Evropy. A právě pomoc, která plynula do zemí, které se nacházely v druhé části seznamu, byla označována jako OA. Postupem času se pomoc plynoucí do zemí z druhé části seznamu díky jejich relativní vyspělosti tenčila, některé z těchto zemí dokonce vstoupily do Evropské unie či se samy staly poskytovateli pomoci. V roce 2005 se proto DAC rozhodl pro návrat k seznamu, které bude mít pouze jednu

²³ Detailnější informace o tom, co dalšího je nebo není ODA: OECD (2008): Is it ODA? (www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf, 15. 3. 2016).

²⁴ Oficiální stránky OECD, dostupné na: stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1954, 15. 3. 2016; OECD (2016). Other official flows (OOF) (indicator) (data.oecd.org/df/other-official-flows-oof.htm, 15. 3. 2016).

část. V roce 2005 tedy zanikla nejen druhá část seznamu příjemců, ale i samotná kategorie OA²⁵.

3.2 Vztah Ruska a OECD

Jak již však bylo zmíněno na začátku této kapitoly, Rusko v současné době není členem OECD. To však neznamená, že by mezi Ruskem a OECD neprobíhaly žádné interakce – ve skutečnosti je tomu právě naopak. Mezi Sovětským svazem a OECD se vedly hovory o spolupráci již v 80. letech (viz výše) a samotná spolupráce mezi Ruskem a OECD začala probíhat od roku 1992 a v roce 1996 Rusko podalo do OECD oficiální přihlášku. Hned v následujícím roce se tehdejší členové OECD formálně shodli na tom, že udělení plného členství Rusku se stane jedním z hlavních cílů jejich činnosti v rámci této organizace. Samotné přístupové rozhovory byly zahájeny v roce 2007, kdy byla Radou OECD přijata příslušná rezoluce a později také tzv. plán přístupu (neboli roadmap to accession)²⁶. Rezoluce z roku 2007 se netýkala pouze přístupu Ruska, ale také Chile, Estonska, Izraele a Slovinska²⁷, proti Rusku získaly tyto čtyři země plné členství v OECD již v průběhu roku 2010²⁸.

Ruská cesta do OECD byla pozastavena v březnu 2014, kdy bylo Radou OECD přijato prohlášení, v jehož první části se Rada vyjadřuje ve smyslu odložení aktivit spojených s procesem přistoupení Ruska do OECD. Druhou část tohoto prohlášení tvořil souhlas členských zemí s tím, aby OECD pozitivně odpověděla na žádost Ukrajiny o další posílení OECD-ukrajinské spolupráce v oblasti poskytování odborných znalostí OECD

²⁵ Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/dac/stats/historyofdaclistsofrecipientcountries.htm, 15. 3. 2016; OECD (2012). The DAC List of ODA Recipients (www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiF46aeuOPLAhVhCZoKHRIZBIOQFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.oecd.org%2Fdac%2Fstats%2F49483614.pdf&usg=AFQjCNHiVLITag_uyl7qpVAgIW-ODDkr-w&sig2=Ny7uriDtMaQNqBTjT5WWtg, 15. 3. 2016).

²⁶ Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/russia/therussianfederationandtheoecd.htm, 15. 3. 2016.

²⁷ OECD (2007). OECD Council Resolution on Enlargement and Enhanced Engagement (www.oecd.org/russia/oecdouncilresolutiononenlargementandenhancedengagement.htm, 15. 3. 2016).

²⁸ Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/about/membersandpartners/list-oecd-member-countries.htm, 15. 3. 2016.

směrem k problémům, kterým Ukrajina čelí²⁹. Ač se zmíněné prohlášení nezmiňuje o konkrétních důvodech pozastavení ruských přístupových aktivit, můžeme tento důvod odhadnout ve dvou krocích. Nejprve si můžeme povšimnout, že datum vystavení prohlášení, tedy jaro roku 2014, koreluje s obdobím tzv. krymské krize, kdy se mj. stal Krym na základě referenda součástí Ruské federace. Zadruhé je to pak fakt, že Ukrajina i západní státy považují jak referendum, tak přiřazení Krymu k Rusku za nelegální³⁰. Prohlášení Rady OECD ve smyslu pozastavení procesu přístupu Ruska a zároveň posílení spolupráce s Ukrajinou tak můžeme chápat jako důsledek nesouhlasu s ruskými aktivitami na Krymu a podpoření Ukrajiny a její suverenity v této oblasti. Dokud tedy bude situace ohledně Ruska, Krymu a Ukrajiny z pohledu západních států nevyjasněná a nelegální, dá se předpokládat, že proces vstupu Rusku do OECD bude nadále pozastaven.

Přestože tedy Rusko není (a v dohledné době pravděpodobně ani nebude) řádným členem OECD, dochází i tak mezi těmito dvěma aktéry k určitým formám spolupráce. OECD spoluprací s Ruskem zprostředkovává dialog mezi touto zemí a svými členy, zároveň je tím umožněn vhled do ruských ekonomických politik (z pohledu OECD) a otevření politik OECD náhledu ze strany Ruska. OECD také jednou za několik let vydává ucelený hospodářský průzkum (economic survey) týkající se právě ruské ekonomiky. Poslední ucelená vydání těchto průzkumů jsou z let 2013 (resp. 2014), 2011 a 2009³¹. Kromě toho také OECD vydává určitá doporučení směrem k organizaci jednotlivých sfér ruské ekonomické politiky jako např. inovace, investice, sociální politika, věda a výzkum, vzdělávání či životní prostředí. Co se pak týče samotného

²⁹ OECD (2014): Statement by the OECD regarding the status of the accession process with Russia & co-operation with Ukraine (www.oecd.org/newsroom/statement-by-the-oecd-regarding-the-status-of-the-accession-process-with-russia-and-co-operation-with-ukraine.htm, 15. 3. 2016).

³⁰ BBC (2015): Crimea profile – Overview (www.bbc.com/news/world-europe-18287223, 15. 3. 2016); CIA The World Factbook: Ukraine (www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_up.pdf, 15. 3. 2016); CIA The World Factbook: Russia (www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print/country/countrypdf_rs.pdf, 15. 3. 2016).

³¹ Stránky OECD iLibrary, dostupné na: www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-russian-federation_19990669, 15. 3. 2016.

Ruska, je již v současné době zapojeno do chodu několika komisí jako jejich plnoprávný člen a v dalších komisích a pracovních skupinách má status pozorovatele. Ruská federace se také účastní globálních fór OECD (OECD Global Forums) a regionálních aktivit, které zahrnují evropské nečlenské státy³².

Jak jsme mohli v předchozím textu vidět, OECD se již v oblasti mezinárodních rozvojových aktivit pohybuje již více než 50 let. Za tu dobu dokázala vytvořit celkem propracovaný systém, který monitoruje, kategorizuje a podává zprávy o jednotlivých formách pomoci. Ruská federace, která v době vzniku OECD ještě neexistovala, začala s OECD spolupracovat v roce 1992, a později dokonce podala do OECD oficiální přihlášku. Díky svým zahraničním aktivitám však byl přístupový proces pozastaven. Rusko se tak nachází v situaci, kdy má přístup k určitým typům jednání jako pozorovatel a na dalších aktivitách OECD může participovat plnohodnotně. Tento stav Rusku umožňuje zůstat v obraze, aniž by muselo přijmout mezinárodní závazky, které by měnily jeho dosavadní zahraniční aktivity.

3.3 Co je ruský rozvoj

Poté, co jsme si představili celkově propracovaný pohled OECD na rozvojovou pomoc a také vztah mezi Ruskem a OECD, můžeme v další části této kapitoly představit, jak je rozvoj definovaný právě Ruskou federací. Oproti systematizovanému přístupu OECD se ruský přístup v definování rozvojové tematiky vyznačuje větší volností. Nebude jistě vyzrazením zásadního tajemství, předešle-li již v úvodu této části, že striktnost západních definic není vlastnost, kterou bychom mohli spojovat i s ruským vymezením rozvojových aktivit. Abychom však této tezi dostáli, je třeba předložit argumenty, na jejichž základě dospějeme ke stejnému závěru.

První koncept, který kdy definoval ruskou aktivitu v rámci mezinárodní rozvojové spolupráce, byl vydán v roce 2007 (Participace Ruska na mezinárodní rozvojové

³² Oficiální stránky OECD, dostupné na: www.oecd.org/russia/therussianfederationandtheoecd.htm.

spolupráci – koncept)³³. Tento koncept byl platný 7 let a v dubnu roku 2014 došlo k vydání konceptu nového, jenž předchozí dokument zrušil a plně jej nahradil (Koncepce státní politiky Ruské federace v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce)³⁴. Oba koncepty se v mnohém velmi podobají, ovšem můžeme nalézt i rozdíly, které mohou napovídat, jakým směrem se ruský pohled na rozvoj posunul. Koncepty stanovují cíle, principy a priority Ruské federace při výběru partnerů a tematických oblastí rozvoje, obsahují i popis role, kterou v rozvojových aktivitách mohou zastupovat akademická sféra, občanská společnost a obchodní komunita.

Ruská rozvojová spolupráce je právně ukotvena mj. v mnoha vnitřních legislativních dokumentech a mezinárodních smlouvách (Charta OSN, Deklarace tisíciletí, Monterreyský konsensus apod.). Jako cíle rozvojové spolupráce stanovuje důraz na potlačování chudoby, podporu ekonomického rozvoje, posílení demokracie ve světě, podporu lidských práv, likvidaci důsledků humanitárních (a dalších) katastrof, rozvoj obchodních vztahů s Ruskou federací, vytvoření pásu dobrého sousedství podél ruských hranic, podporu integrace trhů přijímacích zemí s ruským kapitálem, komoditami, službami a pracovním trhem, podporu integrace v rámci SNS, posílení důvěryhodnosti Ruska a tvorbu nezájatého postoje k Ruské federaci v rámci mezinárodního společenství. Oba dokumenty také celkem pečlivě definují regiony zájmu ruských rozvojových politik. V konceptu z roku 2007 jsou zmíněny sousední oblasti Ruské federace, Blízký východ, severní Afrika, Afrika a Latinská Amerika. Koncept z roku 2014 je ve vymezení partnerů o něco užší a jako prioritní označuje: členské státy SNS, Republiku Abcházii, Republiku Jižní Osetii, státy fungující ve stejných mezinárodních sdruženích a organizacích jako Rusko, státy s historicky přátelskými vztahy s Ruskem, státy již s Ruskem spolupracující a ty rozvíjející se státy, které odpovídají ruským národním zájmům.

³³ Government Report (2007): Russia's Participation in International Development Assistance.

³⁴ Ukaz prezidenta Rossijskoj Federacii (2014): Ob utvěrženiji Koncepčiji gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federaciji v sfere soďejstvija meždunarodnomu razvitiju.

Podobnou návaznost můžeme nalézt co do hlavních tematických oblastí, za které byly v roce 2007 považovány podpora ekonomických aktivit a usnadnění obchodu, rozvoj průmyslu a inovací, posílení systému zdravotnictví, sociálního zabezpečení a administrativy, přístup lidí k vodě a elektřině, ochrana životního prostředí, rozvoj institucí občanské společnosti, ochrana lidských práv, protiteroristické akce, řešení konfliktů a postkonfliktní rekonstrukce. V roce 2014 byly přidány prvky regionální ekonomické integrace, zvýšení kvality vzdělání, posílení suverenity příjemců a zajištění potravinové bezpečnosti a rozvoje zemědělství.

Značnou změnou prošly formy spolupráce, kdy je pro oba koncepty společné: poskytování grantů, technická spolupráce, oddlužení a celní preference pro vstup na ruský trh. V roce 2014 zmizely z výčtu potravinová a humanitární pomoc, podpora systému remitancí a půjčky, které je možné zařadit do definice ODA podle OECD. Podobné půjčky v konceptu zůstaly, již však nejsou spojovány s OECD; namísto toho jsou označeny jen jako zvýhodněné. Další novinkou z roku 2014 je podpora zemí ve vstupu do mezinárodního obchodu. Ve vztahu k multilaterální spolupráci jsou nadále zmíněné příspěvky mezinárodním organizacím a institucím a iniciace rozvojových aktivit v rámci těchto institucí. Rozdíl je, že v roce 2007 byly jako hlavní instituce uvedeny OSN, G8, Světová banka, Mezinárodní měnový fond a agentury OSN. V koncepci z roku 2014 zůstává OSN a G8, navíc jsou jmenovitě uvedena uskupení a organizace G20, SNS, BRICS; ostatní je schováno pod obecným označením další mezinárodní organizace a mezinárodní finanční instituce a světové fondy.

Mezi lety 2007 a 2014 proběhla změna v pasážích, které se věnují „laterálnosti“ spolupráce a také odkazům na OECD. Původně byla při výčtu různých typů spolupráce zařazena multilaterální spolupráce na prvním místě, bilaterální na druhém a na třetím pak spolupráce trilaterální. Původní koncept se v rámci bilaterální spolupráce také zmiňoval o půjčkách definovaných OECD jako ODA. Od roku 2014 je na prvním místě (a více rozpracovaná) bilaterální pomoc, na druhém (a posledním) pak spolupráce

multilaterální; o trilaterální pomoci či využití nástrojů OECD tato část textu nehovoří. O OECD nakonec není ani v celém dokumentu žádná zmínka. V roce 2007 byla OECD zmíněna nejen při odkazu na jí definované půjčky spadající do ODA, ale také v obecném úvodu při posuzování současného stavu rozvojové spolupráce ve světě a při popisu spolupráce mezi Ministerstvem financí a OECD³⁵.

Při srovnání ruské definice s tím, jak je rozvojová spolupráce (konkrétně ODA) chápána OECD, dojdeme k tomu, že se oba pohledy v určitých směrech odlišují. Definice OECD má 4 základní podmínky, které je nutné splnit, aby mohla být pomoc ostatním státům označena jako ODA. Tyto podmínky si můžeme označit jako: státní financování, seznam příjemců pomoci, podpora prosperity a rozvoje, koncesionální charakter půjček a minimální grantový podíl půjčky. Vyjdeme-li z toho, co již o ruském rozvoji víme, můžeme provést základní porovnání se západním pohledem.

První podmínka státního financování (případně financování oficiálním orgánem státu) v ruském případě naráží na zmínky o tom, že dle konceptu z roku 2007 nemusí financování rozvojových aktivit probíhat pouze ze státního rozpočtu a mohou se jej účastnit i soukromé podniky či neziskové organizace (konkrétně jde o pomoc těchto dvou sektorů při financování, přičemž tato pomoc je určována při plánování rozvojových aktivit a výdajů s nimi spojenými). V novém konceptu následně toto spolufinancování mizí a význam soukromé či neziskové sféry je určen především jako navazování vztahů a spolupráce se svými protějšky v přijímacích státech. Vládní koncepty se ani v jednom případě nezmiňují o seznamu příjemců tak, jak jej chápe a tvoří OECD (resp. DAC). Místo toho si definuje vlastní prioritní oblasti, které jsou pro něj důležité (ať už díky geografické blízkosti, historické spolupráci či národnímu zájmu). Co se týče prosperity a rozvoje, je jistě vhodné uznat, že oba koncepty

³⁵ Government Report (2007): Russia's Participation in International Development Assistance.; Ukaz prezidenta Rossijskoj Federacii (2014): Ob utvěrženiji Koncepčiji gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v sfere soďestvija meždunarodnomu razvitiju.

ruského rozvoje si za cíle kladou jak prosperitu, tak i rozvoj potřebných států. Posledním rysem je koncesionální charakter půjček a minimální grantový podíl. Tato podmínka byla dodržena v plnosti v roce 2007, kdy byly půjčky definovány právě podle ODA dle OECD. V roce 2014 však tato formule zmizela a zůstal pouze odkaz na koncesionalitu půjček. Problematika, která sice nespadá do definice ODA, jak jsme si ji uvedli v předchozí části této kapitoly, ale OECD se jí věnuje, je započítávání protiteroristických akcí do celkového úhrnu rozvojové pomoci. Ve svém informačním listu se OECD k protiteroristickým akcím jakožto součásti ODA vyjadřuje v negativním smyslu. Soudí totiž, že tyto akce jsou spíše než na ekonomický či sociální rozvoj příjemce zaměřeny na hrozby, které se týkají donora³⁶. Zde tedy taky můžeme vyzorovat další odlišnost v ruském přístupu, kdy právě boj proti terorismu je jeden z nástrojů vykonávání rozvoje za svými hranicemi.

Jediný důsledek toho, že Rusko nesplňuje v úplnosti tyto čtyři podmínky stanovené OECD je však ten, že se jeho aktivita nedá nazvat ODA dle definice OECD. Je jistě nezpochybnitelné, že koncept ruského rozvoje, jak je definovaný jednotlivými státními koncepcemi, je stále možné označovat za rozvoj, a to i v mezinárodním chápání této problematiky.

Dalším odlišením je to, že i když se v koncepcích hovoří především o rozvojové pomoci (v jejím dlouhodobém významu), často jsou do ní zahrnuty i aktivity, které bychom v západním prostředí mohli označit jako humanitární akce reagující na důsledky přírodní katastrofy či ozbrojeného konfliktu. V roce 2007 se tak humanitární složka pomoci objevila v koncepci čtyřikrát: (1) humanitární pomoc je jedna z deklarovaných forem pomoci již v úvodu dokumentu, (2) v evaluaci minulosti je zmíněna jako jeden z typů zapojení se do celosvětového rozvoje v době, kdy Rusko ještě nemělo ucelenou koncepci (z důvodů ekonomické krize), (3) likvidace humanitárních (a dalších) katastrof je jedním z předložených cílů koncepce a

³⁶ OECD (2008): Is it ODA? (www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf, 15. 3. 2016).

(4) poskytování humanitární (a potravinové) pomoci je stanoveno jako jedna z forem pomoci ostatním státům. V roce 2014 byla humanitární pomoc zmíněna již jen v úvodu (stejně jako v předchozím případě). Kromě konceptů dochází k tomuto slučování i v dokumentu Ministerstva financí, který shrnuje ruský příspěvek mezinárodní rozvojové pomoci pro rok 2014. Jako příklad programu či projektů probíhajících v roce 2014 je uvedena humanitární finanční pomoc, humanitární operace a pomoc při mimořádných událostech, dodávky humanitárního materiálu či humanitární a potravinové pomoci v Sýrii. V přehledu jsou také uvedeny i jiné projekty, které se více blíží právě tomu, co za ODA považuje OECD – např. založení rusko-kyrgyzského rozvojového fondu, projekty rozvoje potenciálu zemí východní Evropy a střední Asie či stáže diplomatického personálu z různých zemí³⁷. Dle koncepce z roku 2007 mělo být každý rok vydáváno Ministerstvem financí a Ministerstvem zahraničních věcí shrnutí ruské rozvojové spolupráce za uplynulý rok. Kromě výše zmíněného shrnutí za rok 2014 ovšem žádná další shrnutí nejsou dostupná, proto nelze porovnat jejich obsah.

3.4 Humanitární pomoc³⁸

Jak jsme zjistili výše, je téma humanitární pomoci v ruském prostředí propojeno s pomocí rozvojovou, považují proto za vhodné uvést základní informace o tom, co je v západním prostředí za humanitární pomoc považováno (stejně jako tomu bylo výše v případě rozvojové pomoci). Oproti rozvojové pomoci neexistuje v současnosti žádná oficiální definice, která by přesně vymezovala to, co se dá jako humanitární pomoc chápat. Přesto však existují obecně přijímané principy, které se snaží o to, aby byla humanitární pomoc lépe uchopitelná a pochopitelná.

³⁷ Minfin (2015). Rossijskij vklad v soďejstvije meždunarodnomu razvitiju v 2014 godu, dostupné na: www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjuw4PXyujLAhVGBYwKHa_fB8gQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Fminfin.ru%2Fcommon%2Fupload%2Flibrary%2F2015%2F09%2Fmain%2FRos_vklad_v_sodeystvie_mezhd_razvitiu_v_2014.PDF&usg=AFQjCNFj9xczyo7_PU8L4DytNgyzDR1q8A&sig2=pB4d5K80Kj5G9PAcxUv_oA&cad=rja, 30. 3. 2016.

³⁸ neboli humanitární asistence; v této práci budou oba termíny považovány za identické.

Humanitární pomoc bývá poskytována v případech, kdy je nutné rychle reagovat na určitou situaci, která vede k lidskému utrpení – ať už je způsobeno přírodní katastrofou nebo člověkem (zde nejčastěji různé ozbrojené konflikty apod.). Kromě okamžité pomoci zasaženým oblastem je cílem humanitární pomoci také rozvoj této oblasti s cílem navrátit ji do původního stavu³⁹. Hlavními součástmi humanitární pomoci se rozumí především jídlo, oblečení, léky, dočasné přístřešky, nemocniční vybavení apod. Stejně jako v případě rozvojové pomoci, nelze jako humanitární pomoc označit zbraně, zbraňové systémy a další podobný bojový materiál. Od rozvojové pomoci se odlišuje především tím, že reaguje na nouzové situace (Hardcastle – Chua 1998) (rozvoj se naopak věnuje dlouhodobým procesům).

Principy, kterými se humanitární pomoc řídí, se dají v širším pohledu vztáhnout na celé humanitární právo (založené především na Ženevských a Haagských konvencích) (Mackintosh 2000: 4). V užším chápání pak můžeme vyjít z principů, které byly původně přijaty v roce 1965 na Mezinárodní konferenci Červeného kříže. Mezinárodní výbor Červeného kříže je jednou z nejuznávanějších světových organizací, jejímž posláním je právě poskytování pomoci lidem postiženým válečnými konflikty⁴⁰. Čtyři ze sedmi humanitárních principů Červeného kříže byly následně přijaty i Organizací spojených národů, konkrétně Úřadem OSN pro koordinaci humanitárních záležitostí (OCHA – Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)⁴¹, který má v rámci OSN na starost zajišťování odpovídající humanitární pomoci v situacích, kdy je třeba, její koordinaci a další přidružené záležitosti⁴². Kromě OCHA se v rámci OSN humanitární pomocí zabývají i Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees) a Světový potravinový program (WFP – World Food Programme) (Seybolt 2009: 1034).

³⁹ OSN (1999). Humanitarian Assistance and Assistance to Refugees (www.un.org/ha/general.htm, 15. 3. 2016).

⁴⁰ Oficiální stránky ICRC, dostupné na: www.icrc.org/en/who-we-are, 15. 3. 2016.

⁴¹ Oficiální stránky OCHA, dostupné na: www.unocha.org/about-us/who-we-are, 15. 3. 2016.

⁴² dtto

Čtyři hlavní principy humanitární pomoci jsou: humánnost, nestrannost, neutralita a nezávislost. Humánností je rozuměna pomoc ve všech situacích, kdy dochází k lidskému utrpení. Nestrannost pomoci zaručuje, že bude pomoc distribuována bez ohledu na národnost, rasu, pohlaví, náboženství apod. Na základě principu neutrality nesmí poskytovatelé pomoci zaujímat v případě konfliktu žádnou příslušnost k jeho jednotlivým stranám. A nakonec nezávislost pomoci reprezentuje fakt, že veškeré humanitární akce probíhají bez jakýchkoliv politických, ekonomických, vojenských či jiných úmyslů dárce⁴³. Význam těchto principů může být dokázán (kromě toho, že se na nich shodly dvě velmi uznávané organizace) i tím, že je různá uskupení (především západních) států přijímají za své: např. iniciativa Global Humanitarian Assistance či projekt Governance and Social Development Resource Centre⁴⁴, jiné z nich vychází při tvorbě vlastních principů: např. iniciativa Good Humanitarian Donorship⁴⁵. Do jaké míry jsou tyto principy dodržovány v realitě, záleží na jednotlivých případech.

Humanitární a rozvojová pomoc jsou tedy dle nahlížení Západu dvě rozdílné formy pomoci, kdy cílem humanitární pomoci je pomoci lidem, kteří byli ničehonic zasažení přírodní katastrofou či se stali oběťmi ozbrojeného konfliktu. Rozvojová pomoc si naopak klade za cíl dlouhodobou podporu (socio)ekonomického rozvoje státu. Přesto nesmíme zapomínat, že tyto definice jsou jen kategoriemi, které byly uměle vytvořeny aktéry mezinárodního společenství, aby se v dané problematice lépe orientovali. Různí autoři poznamenávají, že často dochází k situacím, kde potřeby konkrétních lidí a států přesahují umělé definice jednotlivých typů pomoci, což následně vede k zpomalení reakce donorů, kteří pak například nevědí, který typ

⁴³ ICRC (1986). The Fundamental Principles of the International Red Cross and Red Crescent Movement (www.icrc.org/eng/resources/documents/red-cross-crescent-movement/fundamental-principles-movement-1986-10-31.htm, 15. 3. 2016); OCHA (2012). OCHA on Message: Humanitarian Principles (docs.unocha.org/sites/dms/Documents/OOM-humanitarianprinciples_eng_June12.pdf, 15. 3. 2016).

⁴⁴ Stránky Governance and Social Development Resource Centre, dostupné na: www.gsdr.org/topic-guides/international-legal-frameworks-for-humanitarian-action/concepts/humanitarian-principles-and-humanitarian-assistance/, 15. 3. 2016; Stránky Global Humanitarian Assistance, dostupné na: www.globalhumanitarianassistance.org/data-guides/defining-humanitarian-aid, 15. 3. 2016.

⁴⁵ Stránky Good Humanitarian Donorship, dostupné na: www.ghdinitiative.org/ghd/gns/principles-good-practice-of-ghd/principles-good-practice-ghd.html, 15. 3. 2016.

pomoci je pro daný případ vhodnější, případně zvolí nevhodnou metodu pomoci a celé úsilí nakonec přijde vniveč (Miliband – Gurumurthy 2015: 119-121; Seybolt 2009; Barnett – Walker 2015).

A právě Rusko je vhodnou ukázkou toho, že humanitární a rozvojová spolupráce k sobě mohou mít blíž, než když jsou obě témata nahlížena odděleně. Tento přístup s sebou jistě nese určité výhody i nevýhody – ty však v této práci ponecháme stranou. Důsledek této praxe se zde odráží ve výběru materiálu pro analýzu. Původním záměrem byl výběr textů, které se věnují pouze rozvojové pomoci. S přihlédnutím k výše zmíněnému propojení rozvojových a humanitárních aktivit však bude i humanitární pomoc zařazena jako relevantní kritérium při výběru zdrojů pro konečnou analýzu.

4 VÝBĚR ZDROJŮ PRO ANALÝZU

Tato kapitola má za cíl přestavit průběh sběru dat, která byla následně podrobena analýze. Vzhledem k povaze mediálního prostředí v Rusku je tato kapitola také doplněna o jeho charakteristiku. Stejně jako v případě chápání rozvojové pomoci se totiž může lišit pohled na funkce a charakteristiky mediálního prostředí, který je vlastní západnímu prostředí (či čtenáři) od toho, jaká je běžná praxe v prostředí Ruské federace.

4.1 Mediální prostředí Ruské federace a výběr médií

Přestože se oficiálně stala cenzura médií v Ruské federaci po rozpadu Sovětského svazu minulostí, jak zmiňují různí autoři, realita tomu velmi často neodpovídá (De Smaele 2007; Oates 2007; Freedom House). Jelikož se tato práce chce věnovat tomu, co je médiu prezentováno, bude zároveň potřebné přiblížit realitu fungování ruských médií ve vztahu k objektivitě či nezávislosti. Pro začátek bude nejprve proveden exkurz do ruského zákonodárství, které se věnuje médiím, abychom si udělali představu o tom, jak by de facto měla média fungovat (nejen) ve vztahu k zahraničně-politické činnosti Ruské federace. Následně se podíváme na to, jak ruské mediální prostředí analyzují různí autoři a organizace, tedy se seznámíme s tím, zda se realita shoduje nebo neshoduje s praxí. Na konci této části se pak pokusím vyvodit možné důsledky na průběh a výsledek sběru dat potřebných pro analýzu.

Právo na informace a nepřípustnost cenzury jsou zmíněny již v Ústavě Ruské federace z roku 1993. Článek 29 potvrzuje právo jednotlivce na svobodný přístup k informacím, jejich přenos, tvorbu či distribuci. Jediné omezení se vztahuje na data obsahující státní tajemství – seznam oblastí, která jsou za státní tajemství považována, je definován federálním zákonem (viz níže). Dále čl. 29 zaručuje svobodu masové

komunikace a zakazuje cenzuru⁴⁶. Další zákon, který se věnuje fungování médií, je Zákon (Ruské federace) o hromadných sdělovacích prostředcích. Tento zákon zajišťuje právo občanů na pravdivé informace o aktivitách státních institucí, veřejných organizací a dalších úředních složkách, a to právě skrze média. Organizace výše zmíněné mají povinnost informovat média o své aktivitě a odpovídat na jejich dotazy. V případě, že nějaká instituce odmítne poskytnout dotazovanou informaci, je povinována předložit písemné odůvodnění svého rozhodnutí. Tento zákon také hovoří o výjimce v podobě (státního) tajemství (čl. 38, 39, 40)⁴⁷. Podobně se k poskytování informací vyjadřuje i článek 12 Federálního zákona o informacích, informatizaci a ochraně informací, který kromě svobodného přístupu k informacím navíc konstatuje, že přístup jednotlivců či právnických osob k informacím je základem veřejného monitoringu takových aktérů, jako jsou např. vládní instituce, místní samospráva, politické a občanské iniciativy, či jednotlivých oblastí veřejného života jako např. ekonomika a ekologie⁴⁸.

Tajemství, o kterých hovoří výše zmíněné dokumenty, definuje Zákon o státním tajemství, kde v článku 5 můžeme najít seznam všech tematických oblastí, která do kategorie státního tajemství spadají. Pro potřeby této práce je nejdůležitější část 3 tohoto článku, která se věnuje oblasti zahraniční politiky a ekonomiky. Jako státní tajemství jsou označeny ty informace, které se týkají zahraničně-politické

⁴⁶ The constitution of the Russian Federation (1993), dostupné na: www.constitution.ru/en/10003000-03.htm, 25. 1. 2016.

⁴⁷ Law of the Russian Federation on Mass Media (1991), dostupné na: www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjUu4y26MTKAhXLiCwKHcFsBIIQFggfMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.policy.hu%2Fmyagmar%2FRussian_Mass_Media_Law_I.PDF&usg=AFQjCN EIPFG3p-O1EZQl4gztBe16k70p6Q&sig2=Fz0ZUtO4E6W6ikHB5AQ4Jw&cad=rja, 25. 1. 2016.

⁴⁸ Federal Law on Information, Informatization, and the Protection of Information (1995), dostupné na: fas.org/irp/world/russia/docs/law_info.htm, 25. 1. 2016.

a ekonomické činnosti Ruské federace a finanční politiky ve vztahu k ostatním státům, jejichž předčasné zveřejnění by mohlo poškodit bezpečnost státu⁴⁹.

Potenciální význam může mít i fakt, že ruské zákonodárství velmi striktně upravuje možnosti založení nového média. Toto je úžeji definováno v dodatku k Zákonu o hromadných sdělovacích prostředcích, který byl přijat Dumou v roce 2014 a v platnost vstoupí v roce 2016. Dle tohoto dodatku je velmi omezena možnost zahraničních iniciativ (ať už právnických nebo fyzických osob, veřejných či soukromých snah) založit nové médium, být v jeho vysokém managementu či se jinak zásadně podílet na řízení média⁵⁰. Tento zákon sice jde za časové hranice předkládané práce a neovlivní data, která jsou zapotřebí k úspěšnému zakončení výzkumu, může ovšem ovlivnit mediální prostředí do budoucna, či vypovídat o náladách, které panují v oblasti hromadných sdělovacích prostředcích současného (i minulého) Ruska.

Pokud si tedy stručně shrneme, jak by ruská média měla vypadat podle legislativy, pak se jedná o svobodný systém, ve kterém není místo pro cenzuru, jehož role spočívá v informování občanů Ruské federace o tom, jak mj. fungují různé veřejné instituce, které mají dokonce povinnost poskytovat pravdivé informace novinářům či reportérům. Témata, která nespádají do výše zmíněné kategorie sdílených informací, se dají označit jako součást státního tajemství, a to z toho důvodu, aby nebyla ohrožena bezpečnost země. Nyní se podíváme ve stručnosti na to, co o ruském mediálním systému píše různí autoři, abychom si teoretickou znalost doplnili i praktickým vzhledem do situace.

Ve chvíli, kdy opustíme prostředí zákonů a pohlédneme přímo do pole médií Ruské federace, zjistíme, že realita výše uvedeným zákonům sice do jisté míry odpovídá, ale

⁴⁹ Zakon RF O gosudarstvennoj tajně (1993), dostupné na: www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2481/b6a297f676cd64a5eea867c45fb375fcb1dee3a5/, 25. 1. 2016.

⁵⁰ Federal Law on Introducing Amendments to the Law of the Russian Federation On Mass Media (2014), dostupné na: www.ctcmedia.ru/ctcmediainc/20low/, 25. 1. 2016.

již není možné hovořit o svobodě tisku tak, jak ji známe z různých západních zemí. Ve svých studiích hovoří autorky Oates a De Smaele o ruských médiích v termínech jako jsou omezený přístup k informacím, nedostatečně fungující zákony, preference médií, která podporují státní politiku (De Smaele 2007: 1299, 1303) či nedostatek objektivitu, chyby v mediálních zákonech, autocenzura, vměšování státu, násilná atmosféra či nedostatečná žurnalistická profesionalita (Oates 2007: 1289-1293).

Obě autorky se věnují kromě médií i kultuře a naznačují, že podoba ruských médií je do velké míry ovlivněna právě ruskou kulturou. Oates vztah médií a kultury zmiňuje především ve smyslu vytvoření specifické kultury, která vede v mediálním prostředí k autocenzuře a úplatkům (2007: 1292). Ať už pak kulturu definujeme jakkoli, je zřejmé, že její podoba se mění velmi pomalu, a tedy se dá předpokládat, že i informační kultura, která je v ruském případě charakterizována nejen finanční závislostí médií na státních dotacích či jiné formě sponzoringu, ale také ovlivněna partikularismem (nadřazenost lidských vztahů a konkrétních situací nad obecnými pravidly) a kolektivismem (nadřazenost celku nad jednotlivcem) (De Smaele 2007: 1304-1306), projde změnou (jestli vůbec) pouze velmi pomalu. A i proto je dle mého názoru možné aplikovat výsledky výzkumů, jak byly prezentovány v roce 2007, i na současný stav ruského mediálního prostředí. Předpoklad nezměněného prostředí potvrzují i výstupy z hodnocení organizace Freedom House v jejím hodnocení svobody tisku na území Ruské federace. Jakkoli může být zpochybňována metodologie či zaujatost této organizace, pokud srovnáme hodnoty pro svobodu ruského tisku v roce 2007 s hodnotami z roku 2015, zjistíme, že nejenže nedošlo ke kvalitativnímu zlepšení (dle měřítek Freedom House), ba dokonce si ruský tisk ve své svobodě pohoršil – hodnota pro rok 2007 byla 75⁵¹, v roce 2015 se posunula na 83⁵² (měřeno na škále od 0 do 100 přičemž hodnota 0 představuje absolutně svobodný tisk, hodnota 100 pak

⁵¹ Freedom House Freedom of the Press: Russia 2007, dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2007/russia>, 25. 1. 2016.

⁵² Freedom House Freedom of the Press: Russia 2015, dostupné na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/russia>, 25. 1. 2016.

absolutně nesvobodný). Podobně hodnotí ruské mediální prostředí i organizace Reporters without borders, v jejímž žebříčku se Rusko již dlouhodobě (od roku 2003⁵³ do roku 2013⁵⁴) umísťuje kolem 140. místa ze 180 (přičemž platí, že čím nižší umístění, tím horší situace).

Pokud tedy vezmeme v potaz popisovanou realitu, je zřejmé, že se teorie neseťkává s praxí tak, jak bychom očekávali, a proto je třeba tuto skutečnost přijmout jako součást výzkumu. Texty, na které bylo v této části především odkazováno, pocházejí z roku 2007, tedy již uplynulo téměř 10 let od jejich vzniku. To dává prostor k otázkám, zda se od roku 2007 mediální prostředí Ruské federace nezměnilo. Jak ale můžeme vidět na pozorování organizací Freedom House či Reporters without borders, nic nenasvědčuje tomu, že by k takové změně došlo. Uvedení nového dodatku k mediálnímu zákonu z roku 2014 dále indikuje, že se ruská politická reprezentace mediálnímu systému a jeho kontrole nadále věnuje, a tedy je velmi pravděpodobné, že současná situace od roku 2007 opravdu výrazně nezměnila směrem k větší nezávislosti.

Co se týče toho, jak by mohly výše zmíněné skutečnosti ovlivnit průběh práce, dospěla jsem ke dvěma závěrům. Zaprvé se jedná o to, že určité informace týkající se zahraniční politiky a ekonomických vztahů s ostatními zeměmi mohou být považovány za státní tajemství, a proto o nich nelze informovat, což je nutné brát při sběru dat v úvahu. Zadruhé, je dle předkládaných tezí autorek Oates a De Smaele i dle organizací Freedom House a Reporters without borders vysoce pravděpodobné, že mediální výstupy budou do značné míry ovlivněny pro-Kremelskou rétorikou či nějakou formou cenzury. Jelikož si tato práce neklade za cíl předložit pravdivou podobu ruské rozvojové pomoci, ale její mediální a politickou reprezentaci, je pouze

⁵³ Press freedom index 2003, dostupné na: http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=551, 25. 1. 2016.

⁵⁴ Press freedom index 2013, dostupné na: http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=1054, 25. 1. 2016.

důležité zohlednit faktory zaujatosti a utajení ve výsledném posuzování výstupů analýzy.

Poté, co jsme si stručně představili podobu mediálního prostředí Ruska, je na čase se již konkrétněji věnovat jednotlivým ruským médiím, která budou složít jako zdroj dat pro analýzu. Při tom si musíme uvědomit, že nejenže jsou média a informace, které vypouštějí, ovlivněna politickým prostředím, zároveň jsou velmi často vlastněna, pokud ne státem, pak společnostmi, která s Kremlem vede velmi přátelské vztahy⁵⁵. Ať již byla tato periodika založena ještě v sovětském období, či vznikla až v samostatné Ruské federaci, je pro naši práci zajímavá vlastnická struktura celého mediálního systému, která je z velké části navázaná na Kreml, a tudíž často přijímají redakce jednotlivých periodik pro-kremelské postoje. Za největší periodika, která jsou vlastněna blízkými Kremli (ať už fyzickými či právníckými osobami) můžeme označit tato: *Izvěstija a Komsomolskaja Pravda* (Mickiewicz 2008: 27). *Vremja Novostěj a Nezavisimaja Gazeta* jsou také vlastněna či napojena na byznysmeny napojenými na Kreml (Vanhala-Aniszewski – Siilin 2013, 224). Důležitým aktérem v oblasti médií je státní podnik Gazprom, na který je kromě deníku *Izvěstija* napojen skrze svého vlastníka, Ališera Usmanova, i týdeník *Kommersant. Rossijskaja gazeta* pak představuje státní médium. Jednu z výjimek v provázanosti s Kremlem představuje *Novaja Gazeta*⁵⁶, která je označována za nezávislé periodikum známé na Západě především kvůli případu smrti reportérky Anny Politkovské⁵⁷.

4.1.1 Výběr mediálních zdrojů pro analýzu

Mým původním záměrem bylo vyhledávat pouze články týkající se přímo „mezinárodní rozvojové pomoci“ (tedy hesla *содействие международному развитию*, dále také termín v češtině v uvozovkách), a to na mnoha různých

⁵⁵ BBC (2008): The press in Russia, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4315129.stm>, 25. 1. 2016.

⁵⁶ Tento výčet médií není vyčerpávající. Jsou zde uvedena pouze nejrozšířenější celostátní média.

⁵⁷ BBC (2008): The press in Russia, dostupné na: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4315129.stm>, 25. 1. 2016.

zpravodajských online portálech, ovšem na základě několika faktů jsem se nakonec rozhodla omezit počet zpravodajských portálů a zároveň rozšířit vyhledávaná hesla i o termín humanitární pomoc (*гуманитарная помощь*, dále také český termín v uvozovkách). K tomuto závěru jsem došla poté, co jsem zvážila následující skutečnosti: po provedení předběžného vyhledávání hesla „mezinárodní rozvojová pomoc“ pomocí vyhledávacích nástrojů v online zpravodajství médií *Izvestija*, *Kommersant*, *Nezavisimaja Gazeta*, *Novaja Gazeta*, *Rossijskaja Gazeta* a mediální agentury *ITAR-TASS* jsem zjistila, že toto téma nemá v mediálním prostředí takové zastoupení a články, které se mu věnují, jsou tematicky víceméně identické. Proto jsem se rozhodla vyhledávaná hesla rozšířit o heslo „humanitární pomoc“. Výběr tohoto hesla jsem provedla na základě kapitoly výše, která se věnuje definicím rozvojové pomoci v ruské realitě. Protože je tato definice široká a částečně k sobě i humanitární pomoc přidružuje, vybrala jsem „humanitární pomoc“ jako heslo, které se významově může blížit tomu, co je v Rusku pod termínem „rozvoj“ chápáno. Díky rozšíření vyhledávaných hesel o „humanitární pomoc“ jsem získala z každého periodika mnohem větší objem relevantních článků. Pro konečné složení korpusu určeného k analýze jsem se nakonec rozhodla použít články pouze ze tří periodik, a to protože získaný objem článků byl pro potřeby práce dostatečný. Vzhledem k tomu, že jsem pro sběr dat nevyužívala žádné databáze a prováděla jej ručně, měla jsem při vyhledávání zdrojů ve všech třech periodikách možnost porovnat tematické a obsahové stránky jednotlivých článků, které se od sebe navzájem příliš nelišily – již při sběru dat bylo zřejmé, že se články věnující obdobným tématům, pohybují se v podobných obsahových oblastech, a to jak v rámci jednoho, tak napříč periodiky. Ve výsledném korpusu se tedy vyskytují články z periodik *Rossijskaja Gazeta* (jakožto média vlastněného státem), *Izvestija* (jakožto zástupce prokremelských médií) a *Novaja Gazeta* (jakožto média, které by mělo vykazovat nejvyšší stupeň nezávislosti). Časové ohraničení vyhledávaných článků bylo zdola vymezeno rokem

2006 (respektive možnostmi vyhledávačů, které často ani nenabízely vyhledávání ve starších člancích) a shora rokem 2015.

Výběr článků, které byly následně podrobeny obsahově-tematické analýze, probíhal na základě vyhledávání tří hesel ve vyhledávačích jednotlivých zpravodajských portálů. Hesla, která byla pro výběr použita, zní takto: (1) *codeйствие международному развитию* (mezinárodní rozvojová pomoc; takto je rozvojová pomoc označována v oficiálních dokumentech, především pak ve státních koncepcích z let 2007 a 2014); (2) *CMP* (neboli zkratka prvního hesla; nutno podotknout, že prostřednictvím tohoto hesla nebyly získány žádné zdroje, které by se nekryly s předchozím vyhledáváním nezkráceného výrazu); a (3) *гуманитарная помощь* (humanitární pomoc).

Relevantnost článků byla posuzována při vyhledávání jednotlivých hesel odlišně. Při vyhledávání prvního a druhého hesla, tedy termínů, které odkazují na oficiální označení rozvojové pomoci (*codeйствие международному развитию*) a její zkratky (*CMP*) byly jako relevantní vyhodnoceny všechny články, které se tématu věnovaly, a to především proto, že jejich četnost nebyla příliš vysoká. Naopak při vyhledávání článků podle třetího hesla, tedy textů věnujících se humanitární pomoc, bylo třeba konečný výstup nějak omezit, protože oproti předchozímu případu byla četnost článků až příliš rozsáhlá. Proto byly články posuzovány podle následujících kritérií: článek se musel zaprvé nějakým způsobem týkat humanitární/rozvojové pomoci a zadruhé se tato pomoc musela týkat činnosti Ruska (případně jakýchkoliv ruských vládních institucí), ať již jako příjemce nebo poskytovatele – poskytnutí pomoci mohlo být zmíněno jako již proběhlé, přislíbené, projednávané, pozastavené apod. Tím pádem nejsou v korpusu zahrnuty články, které se týkají situací a problémů, o kterých bylo na základě kontextu ostatních článků známo, že se jim Rusko dříve či později věnovalo, ovšem Rusko (ani žádná vládní instituce) není v článku zmíněna, protože se tyto články věnují jiným aktérům či kontextům (např. zhodnocení činnosti OSN či

aktivity jiných států v dané problematice apod.). Pro relevantnost článku zároveň stačilo, aby se hledaná hesla objevila v jeho textu v jakémkoliv pádě a hledaná slovní spojení nemusela nutně následovat bezprostředně za sebou.

Jako vhodné články byly vybírány pouze ty, které se týkaly poskytování pomoci za hranice Ruska. Články týkající se rozmístování pomoci po Rusku samotném nejsou pro naše téma relevantní – jakkoliv je definice ruského rozvoje široká, vnitropolitické záležitosti jsou dle mého názoru až příliš vzdálené od základního významu mezinárodních rozvojových aktivit.

Již během sběru dat bylo zřejmé, že se heslo „humanitární pomoc“ v médiích vyskytuje mnohem častěji než oficiální termín „mezinárodní rozvojová pomoc“. Články obsahující termín „mezinárodní rozvojová pomoc“ v sobě obsahují i ty, které byly vyhledávány na základě zkratky *CMP*. Proto již v dalších částech práce nebudeme hovořit o třech heslech, ale pouze o dvou, a to o „mezinárodní rozvojové pomoci“, které v sobě ponese i význam hesla *CMP* a bude také označováno jako „heslo 1“, a „humanitární pomoc“, které bude označováno i jako „heslo 2“.

Než přistoupíme k samotnému výstupu, který nakonec vznikl na základě výše zmíněného zadání, je důležité zmínit další faktory, které měly na jeho konečnou podobu vliv. Co se týče vyhledávání v *Izvestijach* a *Novoj Gazetě*, nebylo vyhledávání nijak omezováno a odpovídalo plně výše zmíněnému postupu. V případě *Rossijskoj Gazety* jsem ovšem k určitému omezení výsledného korpusu přistoupila. Důvodem bylo obrovské množství článků, které byly pod volným termínem „humanitární pomoc“ vyhledány.

Vyhledávání bylo za pomoci vyhledávacích operátorů zúženo na „*гуманитарн*помощ**“, tedy na vyhledání textů, ve kterých se objevuje zadaný řetězec v přesně zadaném pořadí slov (tuto podmínku zajišťují horní uvozovky na začátku a na konci hesla), a to proto, aby se eliminovaly texty, které se hledaného hesla týkají jen

okrajově nebo vůbec. Vzhledem k tomu, že ruský jazyk využívá systému skloňování, byly koncovky hledaných slov nahrazeny znakem *, který pro vyhledávací pole znamená příkaz nahrazovat takto označené části textu jakýmkoliv obsahem – v našem případě tedy různými pády daného sousloví. Protože toto zúžení nevedlo k přílišnému omezení vyhledaných textů, jako další nástroj zúžení vyhledaných zdrojů bylo posouzení relevance zdroje dle toho, zda se titulek článku či jeho perex (případně první odstavec textu u článků, kde perex chybí), nějakým způsobem vztahuje k tématu, které by mohlo být spojeno s poskytováním humanitární pomoci. Tímto se vyloučily texty, které se věnovaly vymezenému tématu jen okrajově nebo např. komentářům různých osobností, kde byla humanitární pomoc zmíněna opět jen okrajově.

Fakt, že mohla tato omezení vyhledávání snížit počet opravdu vyhledaných relevantních textů v *Rossijskoj Gazetě*, je akceptován, a to z toho důvodu, že v dalších dvou médiích proběhlo vyhledávání bez omezení a rozdílnost jednotlivých částí korpusu může být v tomto směru porovnána, zadruhé se pak následná analýza bude týkat především obsahu a témat, a protože byl výběr článků prováděn ručně, bylo posouzení výhod a nevýhod omezení vyhledávání podloženo přímými zkušenostmi s předběžným posouzením témat a obsahu textů.

Z výsledného objemu článků *Rossijskoj Gazety* byly také vyloučeny soubory textů, které se týkaly jak situací ze samotného Ruska, tak i těch, které se odehrály mimo jeho území. Pro práci je důležité, že jsou z korpusu vyřazeny články týkající se tří událostí mající mezinárodní charakter. Zaprvé jsou to články z léta 2008, kdy bylo s událostmi v Jižní Osetii spojeno velké množství „humanitární pomoci“, kterou tomuto regionu poskytovaly jednotlivé oblasti Ruské federace na své vlastní náklady. Od 8. 8. 2008 se tématu věnovaly minimálně dva články denně; v rozmezí mezi 11. 8. a 22. 8. 2008 se pak tématu týkalo každý den mezi pěti a dvaceti články. Zadruhé jsou to články popisující dodávky ruské humanitární pomoci směrem ke svému západnímu

sousedovi. Od března roku 2014 totiž začalo Rusko poskytovat humanitární pomoc Krymu. Články, které se tematicke věnovaly v březnu, do korpusu zahrnuty jsou, ostatní již ne. Zde je také zajímavé podotknout, že články, které se věnovaly právě Krymu, byly zpravidla zařazovány do rubriky „v regionech“. I když tedy k problematice Krymu přistupuje Ruská federace jakožto ke svým vnitřním záležitostem, v této práci se budeme držet západního pohledu na věc, tedy že Krym oficiálně součástí Ruské federace není. Od léta 2014 také Rusko začalo poskytovat humanitární pomoc jiho-východním oblastem Ukrajiny, tedy Donbasu a konkrétně Doněcké lidové republice a Luhanské lidové republice, jak je o těchto místech referováno. Obě témata spojená s Ukrajinou se v redakci *Rossijskoj Gazety* objevují od doby svého uvedení až do konce roku 2015. Články týkající se konvoju humanitární pomoci putujících do těchto oblastí nejsou od září 2014 zahrnuty.

Poté, co tedy byl na základě výše zmíněných podmínek a omezení proveden kompletní sběr mediálních dat, získala jsme pro analýzu celkem 1168 článků. Detailní rozložení četnosti jednotlivých hesel v konkrétních médiích je zpracované v tab. 2 níže. Nejvíce článků bylo získáno ze státní *Rossijskoj Gazety*⁵⁸, podobná četnost byla v *Izvěstijach*, přibližně o polovinu méně článků bylo vyhledáno v (relativně nezávislém) médiu *Novaja Gazeta*.

	heslo 1	heslo 2	celkem
Izvěstija	15	395	410
Novaja Gazeta	8	255	263
Rossijskaja Gazeta	72	423	495
CELKOVÝ POČET ČLÁNKŮ			1168

Tabulka 2: Počet získaných článků pro mediální část analýzy

⁵⁸ opravdový počet by byl ještě vyšší, pokud by nebylo provedeno omezení výběru.

4.2 Výběr zdrojů politické části

Dle Konceptu ruské participace v zahraniční rozvojové asistenci z roku 2007 byly hlavními orgány, které se o průběh rozvojové činnosti Ruska v zahraničí staraly, Ministerstvo zahraničních věcí a Ministerstvo financí, které ale měly spolupracovat s dalšími orgány (jako např. Ministerstvo pro mimořádné situace – Ministry for Emergencies). Tato dvě ministerstva měla za úkol mj. také společně vydávat každý rok zhodnocení výstupů ruské rozvojové pomoci⁵⁹.

20. dubna 2014 byl v platnost uveden další dokument, který se opět věnuje problematice zapojení Ruské federace do mezinárodních rozvojových aktivit. Tato nová koncepce prohlašuje výše zmíněný dokument z roku 2007 za neplatný a plně jej nahrazuje. Nově se hlavními institucemi, které se starají o realizaci rozvojové pomoci, stávají (1) orgány výkonné složky moci, které mají ve své kompetenci také účast Ruska na mezinárodní rozvojové pomoci, a (2) Komise RF pro otázky mezinárodní rozvojové pomoci⁶⁰, která bude úzce spolupracovat s prezidentem RF (a bude jím také jmenována)⁶¹. Nově již tedy není explicitně určeno, která ministerstva se mají či nemají rozvojem zabývat, a zároveň byly položeny základy nové komise, která bude v otázkách rozvojové pomoci k ruce prezidentovi země.

Ve sběru dat se tato práce spíše drží institucí, které jsou definovány jako výkonné orgány rozvojové pomoci v koncepci z roku 2007 – tedy Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace, Ministerstvo financí a Ministerstvo pro mimořádné situace. Objem dat, který bude z těchto zdrojů získán, bude následně doplněn zdroji z médií, a proto není nutné rozšiřovat tuto oblast o další instituce. Důležitým aktérem je také dle koncepce z roku 2014 i ruský prezident, přesto ani ten nebude jako jednotlivec (ač představující oficiální složku výkonné moci) zahrnován do sběru dat.

⁵⁹ Government Concept (2007): Russia's Participation in International Development Assistance.

⁶⁰ Tato komise v době psaní práce ještě nebyla ustanovena.

⁶¹ Ukaz prezidenta Rossijskoj Federacii (2014): Ob utvěrženiji Koncepčiji gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v sfere soďejstvija meždunarodnomu razvitiju.

Vyhledávání materiálů pro analýzu probíhalo skrze on-line vyhledávače oficiálních stránek tří výše zmíněných ministerstev⁶². Jako vyhledávané heslo bylo zvoleno pouze jedno, a to *действие международному развитию*, tedy termín, který je v obou vládních koncepcích použit jako oficiální termín vyjadřující *mezinárodní rozvojovou pomoc*. Oproti výstupům z médií, které byly navíc doplněny o vyhledávání hesla *humanitární pomoc* (resp. *гуманитарная помощь*), není politická složka korpusu o tento termín doplněna. Důvodem je fakt, že přestože jsme si výše ukázali, že ruská rozvojová pomoc může být spojena i s tím, jak je často chápána humanitární pomoc, nechce tato práce podsouvat tvrzení, že se tyto dva termíny shodují. Proto bylo vyhledávání hesla *humanitární pomoc* v této části vypuštěno.

Kritéria pro výběr relevantních textů byla méně náročná než v případě sběru dat z médií. Vzhledem k tomu, že bylo vyhledáváno pouze jedno heslo, bylo pouze nutné, aby se v textu objevilo celé sousloví *действие международному развитию*. Tím pádem byly vyloučeny texty, které se věnovaly jiným formám pomoci (např. vnitřnímu rozvoji Ruské federace), jiným typům rozvoje (např. udržitelný rozvoj, rozvoj mezinárodní spolupráce) a podobně.

Oproti mediálním výstupům je objem textů získaných z databází ministerstev výrazně užší. Celkově bylo nalezeno 91 textů zmiňujících žádané heslo. Výrazně největší počet těchto textů byl vyhledán na stránkách Ministerstva zahraničních věcí Ruské federace (dále jen MID – z ruského Министерство иностранных дел Российской Федерации), a to 72. Na stránkách Ministerstva financí (dále jen Minfin) a Ministerstva pro mimořádné situace (dále jen MČS – z ruského Министерство Российской Федерации по делам гражданской обороны, чрезвычайным ситуациям и ликвидации последствий стихийных бедствий). Konkrétní počty vyhledaných textů je možné přečíst z tabulky 3.

⁶² Stránky Ministerstva Ruské federace pro mimořádné situace, dostupné na: www.mchs.gov.ru, 1. 4. 2016;
Stránky Ministerstva zahraničních věcí Ruské federace, dostupné na: www.mid.ru/home, 1. 4. 2016;
Stránky Ministerstva financí Ruské federace, dostupné na: www.minfin.ru/ru/, 1. 4. 2016.

heslo 1	
MČS	15
MID	72
Minfin	4
CELKEM	91

Tabulka 3: Počet získaných textů pro politickou část analýzy.

5 ANALÝZA

Prostřednictvím této kapitoly se již dostáváme k samotnému jádru práce. Tím je analýza sebraného korpusu v té podobě a rozsahu, aby bylo možné odpovědět na otázky, které byly položeny v úvodu práce. Než však přistoupíme k analýze samotné, jsou na začátek této kapitoly začleněny dvě části, které dotvoří obraz práce tak, aby nedošlo k rozmělnění jejího celkového vyznění. Nejprve zasadíme analýzu do kontextu informací získaných v předchozích kapitolách. Posléze se detailněji zaměříme na metodologii a především na metody, které byly pro analýzu použity. Třetí část kapitoly se již bude věnovat kýžené analýze.

5.1 Zasazení do kontextu

Předchozí kapitoly postupně přinesly vhled do tématu ruské rozvojové pomoci a zasadily je do kontextu – ať už historického či současného. Ve stručnosti si jen zopakujeme, že historický kontext ruského rozvoje v sobě nese propojení tří období, pro která byly charakteristické odlišné rysy. Nejprve je to doba studené války, kdy se Sovětský svaz velmi aktivně zapojoval do zahraničních rozvojových aktivit. A přestože byly tyto aktivity kromě deklarovaných altruistických pohnutek motivovány i budováním sféry vlivu v různých oblastech světa, nelze popřít, že byl Sovětský svaz vedle USA jedním z hlavních aktérů na tomto poli. Druhé období se pojí se vznikem samostatné Ruské federace, která se během 90. let dostala do ekonomických potíží spojených mj. s novými reformami a přechodem k tržnímu hospodářství, což mělo za následek i to, že se sama stala příjemcem západních prostředků pomoci. Ve třetím období můžeme nalézt Rusko nyní. O Rusku se začalo mluvit opět jako o poskytovateli rozvojové pomoci, od roku 2007 existuje vládní koncepce, která ruskou aktivitu v této oblasti určuje. Přestože objem rozvojové pomoci není v současnosti tak velký, jako tomu bylo ve studenovělečném období, jak uvidíme později, Rusko se v této pozici

prezentuje velmi ambiciózně, a do budoucna bude jistě zajímavé sledovat jeho další vývoj.

Co se týče kontextu ruské rozvojové pomoci v současnosti, zvolili jsme v této práci porovnání se západními strukturami, které jsou již několik desítek let v oblasti rozvoje zavedeny, a proto předpokládáme, že (spolu)určí současný rozvojový diskurz, ke kterému můžeme ruský přístup vztáhnout. Jako reprezentant Západu byla zvolena OECD, a to i přesto, že Rusko v současné době není jejím řádným členem. Porovnáním obou přístupů jsme došli k tomu, že rozvojová pomoc, jak ji chápe Rusko, se od západního pohledu liší především v tom, že se Rusko v budování svých rozvojových aktivit řídí především vlastními zájmy, vytváří si vlastní regionální priority, kam směřuje pomoc, a kromě „západních“ témat do rozvojových aktivit často zařazuje i to, co by bylo Západem označeno za humanitární pomoc. Ruský rozvoj je tedy v tomto ohledu širší než ten západní. Jak uvidíme níže, jakýsi individuální přístup (a často i distancování se od „západnosti“) je přítomný i v tom, jak je rozvojová pomoc prezentována ve veřejně dostupných zdrojích.

Kromě toho, že jsme si představili historické zkušenosti Ruska s rozvojem a porovnání jeho aktivit ve vztahu k zavedeným (západním) představám o rozvoji, bylo také provedeno krátké porozhlédnutí se ruským mediálním prostředím, abychom měli představu, jestli a jak může jeho charakter nějak ovlivnit výstupy analýzy. Kromě legislativních omezení, která by mohla mít vliv na prezentaci témat potenciálně označitelných jako státní tajemství, by mělo být mediální prostředí na základě jiných zákonů nezávislé. Různí autoři poukazují na fakt, že nějaká forma (auto)cenzury je však stále běžnou praxí. Další významnou charakteristikou, která je spojena s (auto)cenzurou, je provázanost celého mediálního prostředí se státními institucemi, ať už s Kremlem samotným, či skrze Kremlu loajální vlastníky médií. Dá se tedy očekávat, že výstupy, které získáme z analýzy, budou do značné míry ovlivněny politickým názorem Kremlu a státních institucí – tedy můžeme předpokládat, že

nebude docházet ke kritice politiky zaměřené na poskytování rozvojové či humanitární pomoci za hranice Ruska.

5.2 Metody výzkumu

Jak již mohlo z textu práce několikrát vyznít, hlavní metodou užitou v této práci je analýza textu. Zatím neproběhlo žádné konkrétní vymezení toho, co je analýzou textu rozuměno, a jaké dílčí metody budou užity. Úkolem této podkapitoly je tedy představit konkrétní podobu postupu při analyzování korpusu i to, jak bude s daty naloženo.

Již při designování výzkumu bylo počítáno s tím, že vytvořený korpus bude podroben analýze pomocí nástroje z kategorie softwarů CAQDAS (computer-assisted analysis of qualitative data), konkrétně pak softwarem MAXQDA 12. Důvodem byl především velký objem korpusu, ale také výhody, které zpracování softwarem CAQDA přináší.

Výhody využití softwaru spočívají především v tom, že za jeho pomoci lze přehledně zpracovat velké množství dat v čase, který je mnohem kratší, než pokud by zpracování korpusu probíhalo manuálně. Zároveň je díky technologickému elementu snadnější podložit vlastní myšlenkové pochody, které vznikly na základě okódování jednotlivých segmentů. Je tím pádem také jednodušší vyhnout se nedorozuměním, která by mohla vzniknout mezi autorem a čtenářem, a proto i případná kritika výstupů může být založena na pevnějších základech⁶³ (Seale 2005: 167-171). Kaefer, Roper, Sinha (2015) dále uvádějí přínos mj. v oblastech efektivnosti „data managementu“, manipulace s velkým množstvím dat, konzistentnosti práce s daty a analytické transparentnosti. Zároveň je třeba stále mít na paměti i nevýhody, které z užití softwaru plynou. Zmiňované nevýhody jsou: omezení výzkumníkovy kreativity, vliv programu na uvažování o výzkumu či přehnaná důvěry v nástroje programů (Wiedemann 2013;

⁶³ z tohoto důvodu je přiloženo CD s textem práce, korpusem dat a jednotlivými projekty zpracovanými v programu MAXQDA ke všem kopiím práce.

Kaefer – Roper – Sinha 2015). Programy CAQDAS jsou přese všechny své výhody stále jen a pouze nástroji. Jestliže jsme si představili nevýhody práce se softwarem CAQDA, je zároveň vhodné uvést, že během práce s MAXQDA bylo na jednotlivé nevýhody pamatováno a snažila jsem se eliminovat jejich vliv. Doufám, že ku prospěchu celé práce.

S přihlédnutím k charakteru programu MAXQDA je zcela zásadní, jakým způsobem byly zvoleny kódy pro analýzu. Kódy byly vytvářeny před samotným procesem kódování, a to na základě cílů práce, a také na základě témat, které se často objevovala při sběru dat. Kódovací strom byl následně upravován během kódování dle opravdového zastoupení jednotlivých témat, redukován v případě nerelevantnosti tématu či naopak rozšiřován o další kódy, které se jako nerelevantní zdály na počátku práce.

Výstupy, které vyšly z předkládané analýzy, nemají snahu se prezentovat striktně buď podle kvalitativních, nebo kvantitativních měřítek. Část výstupů je charakteru kvalitativního, kdy na základě obsahově-tematické analýzy textu byla identifikována opakující se témata. Po fázi identifikace proběhlo zhodnocení toho, jakým způsobem jsou témata reprezentována a dávána do vztahů s dalšími faktory (zde např. motivace pomoci či prezentace ruských úspěchů na poli rozvoje). Další část výstupů byla získání na kvantitativní bázi (především za využití nástroje frekvenční analýzy četnosti slov v jednotlivých segmentech označených stejným kódem). Zde nás mj. zajímalo, jaké země jsou nejčastěji označovány jako příjemci ruské pomoci, které mezinárodní instituce jsou označovány jako partneři Ruska v oblasti rozvoje či která témata či konkrétní příklady pomoci jsou nejčastěji popisovány při popisu zahraničních rozvojových aktivit.

Obě složky (tj. mediální a politická část, jak je budeme označovat), které tvoří celkový výzkumný korpus, mají rozdílnou strukturu a také kvalitativně odlišný charakter. Co se

týče struktury, pak do politické části korpusu nebyly na rozdíl od té mediální zahrnuty texty vyhledané na základě hesla „humanitární pomoc“. To nám dovoluje posoudit, do jaké míry se humanitární pomoc jako téma objevuje společně s tématem rozvoje a zda jsou opravdu tyto termíny prezentovány jako sobě blízké⁶⁴. Co se týče kvalitativně odlišného charakteru, pak máme na mysli především to, že mediální část lze ze své podstaty označit za soubor méně formálních textů, které se mohou od oficiálního politického vystupování lišit i impulzivnějším přístupem v prezentaci jednotlivých témat. Politická část je analogicky charakterizovaná dodržováním korektnější výrazové linie. Analýzy politické a mediální části byly proto provedeny odděleně ve dvou samostatných projektech. Výstupy analýzy byly následně vypracovány s přihlédnutím k oběma částem. Oba dva projekty, stejně jako celý korpus použitý pro analýzu, jsou součástí přílohy této práce a k nalezení jsou na přiloženém CD-ROMu.

Než přikročíme k závěru této podkapitoly, stručně zmíníme i objektivitu získaných výstupů. Protože pracujeme s veřejně dostupnými zdroji, které nemají odborný charakter, ani nepředpokládáme, že výsledný obraz ruské rozvojové pomoci bude mít charakter objektivních, vědecky podložených faktů. Pro práci je naopak zajímavé to, jakým způsobem je (objektivní) realita subjektivně zpracována a zprostředkována ať už skrze mediální články či dokumenty, které jsou k volnému nahlédnutí na ministerských internetových portálech. Stále proto musíme myslet na to, že předkládaný obraz ruské rozvojové pomoci rozhodně není objektivním popisem reality (resp. tato práce nepředpokládá, že mediální či politický obraz reality odpovídá). Jde pouze o to, jakým způsobem dochází k přenosu informací od státních institucí či médií k čtenáři.

Z výstupů analýzy bychom pak měli dostat odpovědi na výzkumné otázky stanovené v úvodu práce. Tyto otázky se věnovaly tomu, (1) co je za rozvojovou pomoc

⁶⁴ v přiloženém projektu na CD-ROMu lze nahlédnout, že se téma humanitární pomoci opravdu v takto vyhledaných dokumentech vyskytuje (rozsah a cíle práce nám nedovoluje si tomuto propojení blíže věnovat).

považováno, které události, prostředky a cíle jsou s pomocí spojovány; (2) jaké jsou deklarované motivace pomoci v zahraničí a čím jsou akce v zahraničí odůvodňovány; a (3) jestli dochází k nějakým odkazům na minulost, ať už na období krizových 90. let, nebo na období existence Sovětského svazu. V souladu s hlavní hypotézou, která srovnává přístup Ruska a OECD pak také představíme další témata, která ve veřejných textech definují ruskou rozvojovou aktivitu za hranicemi. Zde nás budou zajímat recipientské země, spolupracující mezinárodní organizace, formy pomoci atd.

Kromě těchto témat se jako významný prvek vyskytla další dvě často se opakující témata, která v určitém pohledu mohou působit propojeně. Zde se jim budeme věnovat pro přehlednost odděleně. Je to zaprvé vztah Ruska a Západu a zadruhé prezentace ruských úspěchů na rozvojovém poli.

5.3 Výstupy analýzy

Přestože je pro práci důležité, jaké konkrétní výstupy analýza přinesla, nejprve si představíme obecný charakter textů, který bylo možno vypořádat během procesu kódování.

Velká část textů má pouze informační charakter, a neslouží tedy k tomu, abychom odkrývali kontext, diskurz či sociální konstrukce. Spíše jsou přínosné proto, že zvyšují četnost těch kterých témat, jež v sobě nesou (často např. geografická alokace pomoci), tedy přispívají k větší reprezentovanosti tématu v médiích. Tento fakt může potenciálně představovat kámen úrazu při zkoumání motivace Ruska pro působení v zahraničí.

Valná většina článků se věnuje rozvojové spolupráci Ruské federaci jako hlavnímu tématu, nicméně v průběhu všech let se v médiích také objevovaly články, které se rozvojové pomoci věnovaly „mimochodem“. Tato kategorie článků je charakteristická tím, že se věnují popisu tematiky, která s ruskými aktivitami na rozvojovém poli

zdánlivě nemá nic společného (např. reportáž o krocích kyrgyzské vlády v řešení tzv. „ošské tragédie“ či informace o stavu Srbska po povodních) a někde v průběhu článku, nejčastěji na konci, se objeví krátká zpráva o tom, že Rusko této oblasti poskytlo či poskytne nějakou pomoc. Dále je tato pomoc „mimochodem“ přítomná v textech, které jsou věnované tomu, že Rusko odváží z rizikových oblastí (např. ze Sýrie či Filipín) občany Ruska. Po údajích o počtu evakuovaných osob opět následuje informace o tom, že Rusko do oblasti také dovezlo humanitární pomoc, a výčet této pomoci.

Mediální výstupy týkající se hesla „mezinárodní rozvojová pomoc“ jsou méně konfliktní, co se týče vztahu se Západem, případně se západními institucemi (jako např. Světová banka), než texty týkající se hesla „humanitární pomoc“. Což může být dáno také tím, že se humanitární pomoc poskytuje v konfliktních situacích (tj. i v oblastech, které jsou zároveň chápány různými aktéry dle odlišných perspektiv).

Jak již bylo řečeno výše, velké množství článků je strukturováno tak, že popisují to, do jakého místa bylo odpraveno jaké množství humanitární pomoci (články typu „Rusko vyslalo na Kubu čtyři letadla s humanitární pomocí“). Tyto články pro nás mají hodnotu především v tom, že určují četnost výskytu tématu v médiích a definují, jaké prostředky jsou nejčastěji chápány jako humanitární pomoc. Naopak články, které se tématu věnují podrobněji, jsou hodnotné pro propojení humanitární pomoci s dalšími tématy, a tedy více určují, do jakých kontextů je humanitární pomoc zasazována.

Výstupy z *Rossijskoj Gazety* a *Izvestij* si byly tematicky víceméně podobné. Jak již bylo výše zmíněno, články jsou často velmi technické a popisné, nedávají prostor pro kritiku vládních kroků a pokud se pouští do hodnocení nějakých situací, pak skrze rozhovory či s odvoláním na autora hodnocení. V porovnání s těmito médii poskytuje *Novaja Gazeta* čas od času na různá témata odlišný pohled. Nesmíme si zde představovat kritiku vládních kroků či vyslovování hodnotových soudů samotnými

reportéry. Změna je cítit ve stylu podávaných informací, kdy se určitému tématu věnuje jinak než jen striktním popisem, ale uvádí i pohled (a kritiku) Západu, který nekomentuje ani nevyvrací citací ruského politika. *Novaja Gazeta* např. cituje lotyšského ministra zahraničních věcí, který se vyjadřuje o „takzvaných ruských mírových silách“, které působily v roce 2008 v Gruzii; či mluvčího ukrajinské Rady národní bezpečnosti a obrany, který v roce 2015 mluvil o tom, že Rusko dováží na východ Ukrajiny zbraně. Ještě jednou je však záhodno zdůraznit, že tento trend není nijak rozšířený a v korpusu jej můžeme najít jen u přibližně 15 článků.

5.3.1 Témata pomoci

Protože byla velká část mediálního korpusu vyhledaná na základě hesla „humanitární pomoc“, pracuje tato část analýzy s předpokladem, že je rozvojová resp. humanitární pomoc poskytována v oblastech, které jsou postižené přírodní katastrofou nebo nějakou formou konfliktu. Pokud se podíváme do tab. 4 a 5, které se věnují četnosti jednotlivých témat v obou částech korpusu, uvidíme rozdíl v tom, že mediální část spojuje pomoc více s řešením přírodních katastrof než s konflikty. U politické části je tomu naopak. Jako nejčastější přírodní katastrofy jsou pak uváděny zemětřesení, záplavy a sucha.

Konkrétnější představu o tom, jaké prostředky na řešení těchto situací Rusko uvolňuje, si můžeme udělat při pohledu na tab. 6 a 7. Jak velká je přímá finanční podpora, je bohužel díky zvolenému kódovacímu systému těžké určit. Tento fakt ovšem nepředstavuje velký problém, protože pro naši práci jsou důležitější prezentované tematické oblasti. Ty můžeme obecně rozdělit do tří kategorií: (1) potraviny, (2) materiální pomoc, (3) ostatní prostředky. Platí zde, že mediální část byla (díky svému většímu rozsahu) bohatší na jednotlivé položky pomoci, s čímž souvisí i to, že v politické části byla reprezentace třetí kategorie tak nízká, že nebude brána v úvahu.

TÉMA	ČETNOST
přírodní katastrofa	334
konflikt	241
zemětřesení	167
záplavy	96
sucha	9

Tabulka 4: Četnost témat v mediální části.

TÉMA	ČETNOST
konflikt	135
přírodní katastrofa	41
zemětřesení	15
záplavy	5
sucha	2

Tabulka 5: Četnost témat v politické části.

Materiální pomoc byla zmiňována mnohem častěji než pomoc potravinová (zde je však vhodné podotknout, že mluvíme o četnosti, nikoliv o objemu) a jako nejčastější forma byl udáván zdravotnický materiál, dále pak různé vybavení, které se dá vhodně užít v poli či v situaci, kde není možný přístup k energiím či důstojnému bydlení v budovách. V potravinové pomoci figurují standardní potraviny, které nepodléhají rychlé zkáze, a jsou tedy vhodné k dlouhým transportům a jednoduchému skladování (vyjma mléčných výrobků).

Představu o charakteru sdělování informací o tématech pomoci si můžeme dotvořit z tab. 8, ze které vidíme, že kromě různých forem finančně založené pomoci (odpouštění dluhů, granty a přednostní přístup na trh) hraje velkou roli důraz na dětské „potřeby“, kam můžeme zařadit dětské oblečení, dětskou stravu apod. Podobně je velmi čteně zmiňováno téma uprchlíků. Zde můžeme nalézt shodu s výstupy z části, která se věnuje motivaci ruské pomoci (viz níže).

POTRAVINY	ČETNOST
CELKEM	167
voda	18
čaj	10
mouka a obilí	29
cukr	21
mléčné výrobky	18
konzervy	17
rýže	14
kroupy	13
těstoviny	11
máslo	9
sůl	7

Tabulka 6: Četnost potravinových prostředků v odpovídajících segmentech mediální části.

MATERIÁLNÍ POMOC	ČETNOST
CELKEM	272
zdravotnický materiál	77
elektrozařízení	27
nádobí	22
vzdělání	19
stany	18
oblečení	15
technika	14
nábytek	13
palivo	13
poľní vybavení	11
energetika	11
dárky	10
literatura	9
čerpadla	7
obuv	6

Tabulka 7: Četnost materiální pomoci v odpovídajících segmentech mediální části.

Ač jsou texty poměrně konkrétní v tom, jaké přesně typy pomoci jsou doručovány do určených oblastí, nijak se nevěnují tomu, kdo přesně je příjemcem této pomoci. Což může např. u poľního vybavení, které je dodáváno na východ Ukrajiny, působit dvojsečně, pokud si uvědomíme kritiku, které ruské dodávky obviňuje z materiální podpory bojujících stran.

Důležitými tématy, která můžeme z nasbíraného korpusu vypořadovat (mimo samotného detailního sdílení konkrétních typů pomoci), jsou děti, pomoc uprchlíkům a zdravotnictví. Tato témata jsou zajisté podstatná a není cílem práce zpochybňovat

jejich důležitost v rámci poskytování jakékoliv pomoci, jsou to ovšem také témata, která mají velkou morální hodnotu, a tím pádem nese jejich prezentace ve veřejných textech Rusku morální kredit s nimi spojený.

OSTATNÍ TÉMATA	ČETNOST
dětské „potřeby“	42
granty	25
uprchlíci	19
odpouštění dluhů	15
půjčky	11
přednostní vstup na trh	9

Tabulka 8: Četnost ostatních prostředků v odpovídajících segmentech mediální části korpusu.

5.3.2 Motivace pomoci

Mediální výstupy se motivacím Ruské federace v účasti na rozvoji ostatních zemí příliš nevěnují, větší prostor pro pochopení ruské motivace můžeme najít v politické části korpusu. Obě části se drží podobných témat. Důraz je kladen na tři hlavní tematické oblasti: stabilizaci, investice do budoucnosti a posílení vlivu Ruska.

Stabilizace je opakována v mnoha variantách – ať už je to stabilizace bezpečnosti rozvíjejících se zemí, socio-ekonomického fungování či života běžných obyvatel nebo přeneseně na vyšší geografické celky, tedy stabilizace regionů či světa obecně. Často jsou v souvislosti se stabilizací uváděna témata eliminace chudoby, demokratického světového uspořádání, solidárnosti, postkonfliktní rekonstrukce, zefektivnění pomoci a likvidace nerovnováhy v přístupu k rozvoji různých oblastí světa. Investicí do budoucnosti je myšlen dlouhodobý vliv, který mají mít současné rozvojové aktivity. Ať už je to investice do budoucnosti světa jako takového, budoucnosti přijímací země či

sekundárně do budoucnosti Ruska, které bude moct v takovémto světě fungovat a těžit z vybudovaných vztahů s ostatními zeměmi. O rozvojových aktivitách je také sdělováno, že jsou jedním z prostředků soft power, tedy nástrojem vnější politiky Ruska, který by měl být využíván ke sledování takových národních zájmů v zahraničí, jako jsou navazování výhodných spoluprací, rozvoj vztahů s již zavedenými partnery či zvyšování autority a vlivu Ruska za jeho hranicemi.

V menší míře se v textech se můžeme setkat i s dalšími motivacemi. Je to motivace spolupráce s OSN a v dosahování rozvojových cílů tisíciletí, kdy je OSN chápána jako vhodný nástroj spolupráce vedoucí k jejich naplnění. Dále se v posledních letech objevuje motivace spolupracovat na konkrétních projektech na bilaterální bázi, jelikož je tato forma pro donora i příjemce přehlednější. Ve spolupráci s konkrétními státy je opět kladen velký důraz na státy SNS, a to v intencích solidarity, dobrých sousedských vztahů, zajištění bezpečnosti hranic Ruska a spojeneckých vazeb. Zajímavým sdělením je také důraz na ideologickou nezatíženost – při posuzování vstoupení do rozvojového vztahu s určitou zemí není důležité, jaké ideologie či přesvědčení jsou partnerovi vlastní. Nejdůležitějším úkolem je likvidace chudoby a rozvoj stabilního prostředí. Zde lze připomenout paralelu z dob sovětského působení v dekolonizujících se zemích, které bylo založeno mj. na nekoloniální minulosti Sovětského svazu a nabídce alternativní spolupráce, která nebude nově vzniklým státům předkládat ideologické koncepce, ale bude se soustředit pouze na rozvoj.

Jako nejvýhodnější se tedy na základě výše uvedených motivací jeví spojení bilaterální pomoci potřebným státům v takovém směru, který sleduje současné a budoucí národní zájmy Ruska. Dvěma slovy bychom tento přístup mohli označit za egocentrický altruismus.

Mediální část pak pracuje s konkrétní motivací pomoci během krymské krize, kdy je vyjadřována podpora bratrskému krymskému národu, a klade důraz jak na psychickou

podporu, tak pomoc při budování veřejných služeb (jako je zajišťování fungování škol a nemocnic). Co se týče pomoci Ukrajině obecně, pak je uváděno, že někteří aktéři mezinárodního společenství ji nedokážou ocenit, ale Rusko je přesvědčené, že především v době, kdy oblast prochází nelehkým obdobím (či se blíží zima), je třeba s pomocí pokračovat. S tématem celé Ukrajiny a také Sýrie je spojována zároveň motivace pomoci uprchlíkům. Zde je kromě obecných prohlášení o potřebě pomoci lidem, kteří byli přinuceni opustit své domovy, často opakována pomoc dětským uprchlíkům. Ani v jednom z výše uvedených případů se nedozvíme, jakou roli hraje Rusko v konfliktu samotném. Sdělení, které čtenáře zaujme, je to, že Rusko pomáhá obětem konfliktů či krizových situací, především pak dětem a nemocným, a to i přes (občasnou) kritiku ostatních aktérů mezinárodního společenství.

Prezentované motivace Ruska jsou veskrze pozitivní, což je z pohledu propojení států s médii logické. Ve výstupech, které si čtenář může odnést, pak Rusko figuruje jako uvědomělý aktér, který klade důraz na solidaritu s rozvíjejícími se zeměmi a budoucí přínosnost současných aktivit. Zároveň se můžeme dozvědět o tom, že Rusko poskytuje pomoc i přes kritiku ostatních aktérů, což odůvodňuje právě solidaritou. V protikladu s těmito tvrzeními však může působit opakované zmiňování sledování národních zájmů Ruska za jeho hranicemi. Zde se opět ukazuje tendence prezentovat Rusko jako nezávislého aktéra, který si buduje vlastní cestu, která je výhodná jak pro něj, tak pro ostatní.

5.3.3 Odkazy na minulost

Přestože netvoří odkazy na minulost velkou část textů, mohou nám napovědět, jak se Rusko k praxi minulých let staví. Minulost můžeme opět rozdělit na dvě období – na dobu fungování Sovětského svazu v kontextu studené války a na dobu 90. let. Co se týče sovětského období, je často vyzdihována spolupráce se státy, které od Sovětského svazu přijímaly rozvojovou pomoc a příjemci ruské pomoci jsou

i v současné době. Zde se jako nejvýznamnější prezentují vztahy se současnými členy SNS, KLTR, Kubou a Nikaraguou. Dále je zmíněna sovětská přítomnost v Africe, kde díky svému nekoloniálnímu charakteru pomáhala vytvářet na tomto kontinentě rovnovážné prostředí. Pomoc africkým státům při procesu dekolonizace a stabilizace nově vznikajících států založená na principech přátelství, rovnosti, důvěry a vzájemného respektování zájmů druhé strany, ale i přítomnost v ostatních zemích, je vnímána jako živná půda pro pokračování té spolupráce, jejíž základy byly položeny několik dekad nazpět.

K období 90. let se ruská média staví na jednu stranu objektivně, kdy přijímají fakt, že Rusku byla západními zeměmi poskytována pomoc, a nepopírají nestabilní ekonomický stav země. Zároveň s touto akceptací neslavné minulosti nezapomínají dodávat, že ekonomická pomoc, která Rusku plynula, měla i negativní vliv na to, jaký vývoj zemi provázal. Reformy, které byly iniciovány na začátku 90. let, jsou vnímány vesměs pozitivně s tou výjimkou, že pokud by nebylo západní pomoci, nebyla by krize Ruské federace tak silná, jak nakonec byla. Například rychlá privatizace provedená za pomoci západních expertů je označována za jednu z hlavních příčin ekonomických problémů země. Co se týče dalších příčin ekonomické krize 90. let, je zmíněno, že velký vliv měl stav země, jak byl zděděný po Sovětském svazu, nicméně ekonomická praxe Sovětského svazu, která způsobila nedostatek kapitálu potřebného pro další rozvoj ruské ekonomiky, již zmiňována není. Politická část korpusu informace doplňuje o vztah s OECD, jež je prezentována jako organizace, která vyvedla Rusko z ekonomických problémů, a to se již v roce 2006 se mohlo soustředit na tvorbu nové koncepce zapojení se do rozvojových aktivit z pozice donora podle vlastních představ.

V odkazu na rozvojovou praxi 90. let pak také není opomenuto, že její určitá forma zůstala zachována v rámci poskytování humanitární pomoci i v tomto období – ať už ve formě odpouštění dluhů či jako podpora stabilizace zemí SNS.

Rusko je ve veřejně dostupných zdrojích prezentované jako země, která má historicky podložený potenciál rozvojového partnera (ve smyslu donora). Zároveň je kladně prezentována historická zkušenost s oběma polohami, do kterých se stát ve vztahu k rozvoji může dostat – tedy příjemce i poskytovatele. Rusku je také připisována role silného státu, který byl i přes vnitřní krizi nadále schopný poskytovat pomoc ostatním zemím. V žádném z textů nebylo zmíněno, že by ekonomická krize 90. let byla vyústěním ekonomických politik, které praktikoval sám stát. Pokud byly zmiňovány její příčiny, pak vždy s odkazem na přispění Západu.

5.3.4 Geografické rozložení pomoci

Bezkonkurenčně nejsilnější zastoupení má v mediálním prostředí humanitární pomoc poskytovaná Ukrajině od roku 2014. Přestože byl sběr článků, které se týkají oblastí Krymu, Doněcka, Luhanska (či Donbasu obecně), omezen, je četnost článků, které se těmito oblastem věnují, nejvyšší ze všech kategorií. Typicky dochází k velké sledovanosti jednotlivých konvojů, které byly na východ Ukrajiny vypravovány – s jedním konvojem tak byly spojeny články popisující mj. (1) jeho přípravy na cestu; (2) odpravení na cestu; (3) překročení hranic s Ukrajinou; (4) doručení pomoci na místo určení; (5) vypravení se na cestu zpět do Ruska; (6) bezpečný návrat do Ruska. Toto je pouze zobecněný postup – v počátcích ruské pomoci Ukrajině byl postup konvojů sledován ještě detailněji, v pozdějším období přicházely pouze informace o vypravení a doručení pomoci. V případě, že konvoj potkaly na trase nějaké komplikace, byly uvedeny v samostatném článku. Tematicky se texty týkající Ukrajiny nevyznačují velkou variabilitou, udávají technické údaje o vozech MČS, o složení a objemu pomoci. Jejich přínos pro tuto práci tedy vidím v tom, že ruská humanitární pomoc jihovýchodním regionům Ukrajiny, která byla v očích Západu vnímána velmi kontroverzně, byla prezentovaná v domácím prostředí jako pomoc oblastem, které si prochází komplikovaným obdobím. Tím, že články vycházely denně v několika obdobných variacích, bylo možné se s tématem setkat velmi často a chápat aktivitu

Ruska prezentovanou jako humanitární pomoc v intencích pomocné ruky podané východnímu sousedovi, resp. těm regionům, o které se ukrajinský stát nedokáže postarat sám.

Druhou nejčastější oblastí je pak kategorie postsovětského prostoru a států SNS. SNS a hraniční regiony jsou zmiňovány v ruských vládních koncepcích jako jedny z prioritních. Předpokládáme-li propojení médií se státem, není divu, že se tematice rozvoje těchto oblastí texty intenzivně věnují. Do této kategorie byly zahrnuty současní členové SNS, ať už je charakter jejich členství jakýkoliv (tedy Ázerbájdžán, Arménie, Bělorusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Moldavsko, Ruská federace, Tádžikistán, Turkmenistán, Uzbekistán a Ukrajina⁶⁵) a země, která byla v minulosti součástí Sovětského svazu, ovšem dnes není členy EU (tj. Gruzie).

Tabulka 9 ukazuje, jak jsou jednotlivé země zastoupeny v celém korpusu. Konkrétní výstupy z frekvenční analýzy výskytu jednotlivých oblastí v kódovací skupině věnující se geografickému rozložení můžeme vidět v tabulkách 10 a 11. Jak je vidět, zastoupení Ukrajiny je oproti ostatním zemím velmi výrazné (celkem 473 výskytů). Pomineme-li Ukrajinu, prvními čtyřma v pořadí jsou Kyrgyzstán (87 výskytů), Jižní Osetie (70 výskytů), Podněstří (33 výskytů) a Tádžikistán (24 výskytů) – jinak řečeno, ruská rozvojová přítomnost je nejsilněji prezentována ve spojení se zeměmi Střední Asie a územními celky, které můžeme označit za kvazistáty neuznané Západem⁶⁶.

Ruská aktivita v oblastech, které nejsou přímými spojenci Západu, je kromě Podněstří, Abcházie a Jižní Osetie patrná i v dalších oblastech světa. Pokud se podíváme na reprezentaci ruské humanitární přítomnosti v Evropě, pak téměř výlučně Rusko působí na území Srbska a kromě neutrální pomoci vykazuje aktivitu v podpoře kosovských Srbů a jednotného Srbska. Protizápadní sdělení je podpořeno i tím, že

⁶⁵ Výkonný výbor SNS, dostupné na: www.cis.minsk.by/index.php?id=2, 1. 4. 2016.

⁶⁶ BBC (2016): Trans-Dniester profile (<http://www.bbc.com/news/world-europe-18284837>, 1. 4. 2016); BBC (2016): South Ossetia profile (www.bbc.com/news/world-europe-18269210, 1. 4. 2016).

dodávky humanitární pomoci putující na území, které nelegitimně vyhlásilo (za podpory Západu) nezávislost, musely několikrát překonat překážky, které jim kladla mise EU, tedy se nemohl materiál dostat k potřebným lidem včas.

OBLAST	ČETNOST	OBLAST	ČETNOST
Arménie	38	Tádžikistán	118
Ázerbájdžán	5	Turkmenistán	1
Bělorusko	10	Ukrajina	1115
Gruzie	176*	<i>Donbas</i>	257
<i>Abcházie</i>	84	<i>Doněck/DNR</i>	463
<i>Jižní Osetie</i>	410	<i>Krym</i>	305
Kazachstán	40	<i>Luhansk/LNR</i>	411
Kyrgyzstán	413	Uzbekistán	39
Moldavsko	48	SNS	94
Podněstří	159		

Tab. 9: Četnost výskytu geografických oblastí v celém mediálním korpusu.

Třetí nejčetnější kategorií geografické alokace pomoci je oblast severní Afriky a Blízkého východu⁶⁷. Velmi aktivně je Rusko prezentováno jako podpůrce palestinského národa a od roku 2012 jsou popisovány dodávky humanitární pomoci v kontextu syrského vnitřního konfliktu. Z dalších zemí, které již nemají takové zastoupení, můžeme jmenovat Jemen, Jordánsko, Libanon, Libyi a Tunisko (viz tab. 12). V asijských a oceánských oblastech, které nejsou zahrnuty v žádné předchozí kategorii, je kladen důraz na pomoc Afghánistánu, KLDR, Číně a Filipínám (viz tab. 13). V Latinské Americe hraje roli nejdůležitějších příjemců ruské pomoci tato čtveřice států: Haiti, Kuba, Nikaragua a Chile. Největší zastoupení má Kuba (v porovnání

⁶⁷ od severní Afriky po Írán (vč. Turecka).

s ostatními třemi státy dvakrát tak velké – viz tab. 14). Zde je opět vhodné si povšimnout, že i v těchto světových regionech je Rusko spojováno s přítomností v oblastech, které tradičně nemají kladné vztahy se Západem – především pak co se týče spolupráce s Kubou, KLDK a Palestinou.

OBLAST	ČETNOST	OBLAST	ČETNOST
SNS	23	Kyrgyzstán	87
Arménie	10	Moldavsko	4
Ázerbájdžán	0	Podněstří	33
Bělorusko	9	Tádžikistán	24
Gruzie	17	Turkmenistán	0
<i>Abcházie</i>	19	Ukrajina	13
<i>Jižní Osetie</i>	70	Uzbekistán	3
Kazachstán	4		

Tab. 10: Četnost jednotlivých zemí označených kódem postsovětský prostor a SNS (mediální část).

OBLAST	ČETNOST
Ukrajina	188
<i>Donbas</i>	98
<i>Doněck/DNR</i>	102
<i>Krym</i>	55
<i>Luhansk/LNR</i>	85

Tab. 11: Četnost oblastí označených kódem Ukrajina od 2014 (mediální část).

Ačkoliv je Afrika definovaná jako jeden z prioritních regionů, není tak častým tématem, které se skrze média dostává k veřejnosti. Rusko je prezentováno jako poskytovatel pomoci v Guineji, Kamerunu, Pobřeží Slonoviny, Somálsku, Etiopii, Súdánu, Nigérii a Mali. Oproti ostatním zemím jsou však africké aktivity prezentovány sporadicky. Zajímavou kategorií příjemců humanitární pomoci jsou rozvinuté země. Přestože se často v médiích toto téma nevyskytovalo, Rusko bylo několikrát spojeno s pomocí vyspělým zemím, a to Novému Zélandu (1x), Japonsku (8x) a USA (9x).

Pohled politických dokumentů na geografické rozložení pomoci do jisté míry odpovídá tomu, jak jej prezentují média. Státy SNS opět tvoří významnou část aktérů, kteří jsou v souvislosti s rozvojem spojování. Nejčastěji se v politické části objevoval

odkaz na státy SNS (32x), Kyrgyzstán (10x), Afriku jako takovou (8x), Jižní Osetii (7x), Abcházii (7x), Tádžikistán (7x) a Afghánistán (5x). V rámci politické části však panuje výrazný rozdíl v přístupu k tématu Ukrajiny a ruským aktivitám v této zemi od roku 2014. Kromě jednoho rozhovoru se téma Ukrajiny v politické části korpusu neobjevilo vůbec. Jak můžeme vidět v tab. 15 ostatní rozložení geografických oblastí přibližně odpovídá mediální části. V tab. 16 pak můžeme porovnat četnost oblastí s komplikovaným vztahem se Západem v politické části korpusu.

OBLAST	ČETNOST
Palestina	44
Sýrie	91
Jemen	10
Jordánsko	10
Libanon	21
Libye	12
Tunisko	5

Tabulka 12: Četnost zemí
BV a severní Afriky
(mediální část).

OBLAST	ČETNOST
Afghánistán	30
Bangladéš	2
Čína	16
Pákistán	6
Šrí Lanka	4
KLDR	22
Filipíny	16
Myanmar	4
Nepál	7

Tabulka 13: Četnost zemí
Asie a Oceánie (mediální
část).

OBLAST	ČETNOST
Haiti	13
Chile	8
Nikaragua	10
Kuba	22

Tabulka 14: Četnost
zemí Latinské Ameriky
(mediální část).

Jako výstupy této části analýzy můžeme určit dvě charakteristiky. Zaprvé se dá z výše uvedených frekvencí zastoupení jednotlivých států a regionů vyzorovat, že Rusko bývá nejčastěji spojováno s rozvojovou pomocí v oblastech, které nemají vřelé vztahy se Západem. Ať již jsou to neuznaná území nacházející se v postsovětském prostoru (Abcházie, Jižní Osetie, Podněstří či regiony Ukrajiny), nebo nezávislé státy jako např. Kuba, KLDR či území Palestiny. Druhým výstupem je fakt, že média jsou v předkládání

konkrétních oblastí spolupráce mnohem aktivnější, co se týče kontroverzních oblastí, než politické texty. Tento rozdíl mezi mediální a politickou částí může být připsán střídmosti a korektnosti politických textů.

OBLAST	ČETNOST
Afrika	28
Asie a Oceánie	16
BV a Severní Afrika	12
Latinská Amerika	14
Postsovětský prostor a SNS	70
Ukrajina od 2014	6
Východní Evropa	10

Tabulka 15: Četnost oblastí v politické části korpusu.

OBLAST	ČETNOST
Jižní Osetie	7
Abcházie	7
Podněstří	1
Srbsko	7
KLDR	4
Kuba	3
Palestina	2
Sýrie	0

Tabulka 16: Četnost vybraných zemí v politické části korpusu.

5.3.5 Mezinárodní instituce

Mezinárodní instituce a interakce Ruska s nimi jsou zmiňovány v obou částech korpusu. Platí, že texty týkající se hesla „mezinárodní rozvojové pomoci“ jsou mnohem abstraktnější než ty spojené s humanitární pomocí. Především se věnují tématu obecně a zmiňují, jakým způsobem se Rusko zapojuje globálně. Velký důraz je přitom kladem na aktivity v rámci SNS či G8. Další mezinárodní instituce, na které je odkazováno, jsou OSN, Mezinárodní výbor Červeného kříže (MVČK) a Světová banka. OECD jakožto jedna z hlavních organizací, které se na Západě věnují rozvoji, je zmiňována minimálně.

Ve smyslu spolupráce s mezinárodními organizacemi je vidět určitý rozdíl v popisování spolupráce se organizacemi západními a těmi, ve kterých Rusko zaujímá

roli jednoho z hlavních členů. Směrem k západním organizacím je vztah prezentován tak, že Rusko Západu pomáhá, směrem k ostatním je Rusko partnerem dalších členských států. Výjimku pak představuje OSN, která je reprezentována kladně a působí ve spolupráci s Ruskem (nutno podotknout, že oproti ostatním uskupením je OSN globální organizací a Rusko je stálým členem její RB).

Tab. 17 ukazuje, že OSN je také organizací, která je v mediální části prezentována jako nejčastější partner, co se týče mezinárodního rozvojového působení. Kromě OSN samotné jsou zmiňovány ECOSOC (Ekonomická a sociální rada OSN) a Světový potravinový program (WFP). Na pomyslném druhém místě se umístil MVČK, na třetím pak OBSE, tedy organizace, které nejsou nijak mocensky zatížené (v tom smyslu, že by skrze ně byly vedeny aktivity vedoucí k ekonomickým či politickým výhodám). Do kategorie institucí, ve kterých hraje Rusko důležitou roli, spadají G20, BRICS, G8, ODKB (Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti), SNS a ŠOS (Šanghajska organizace pro spolupráci). Přestože je Světová banka zmiňována v těle textů velmi často, je prezentována spíše jako obecný partner než jako aktér, se kterým Rusko spolupracuje na konkrétních projektech. Dále v tabulce můžeme tři organizace, jejichž členem Rusko není – je to Liga arabských států, na kterou je odkazováno jako na partnera, a OECD a EU, ke kterým se texty staví spíše neutrálně.

Pokud srovnáme tab. 17, která ukazuje výsledky četnosti v segmentech věnujících se přímé spolupráci Ruska s mezinárodními institucemi, s tab. 18, kde je zohledněn celý korpus, jsou OSN i MVČK stále těmi institucemi, které se s ruskou rozvojovou pomocí pojí nejvíce. Výrazně nízká je naopak reprezentace OECD. Přestože se jedná o významnou (západní) organizaci, která se věnuje tematice rozvoje, Rusko je prezentováno ve svých aktivitách spíše ve spojení s institucemi, jejichž členství je globální nebo na jejichž chod má Rusko velký vliv (ať jsou to organizace, ve kterých Rusko nemá konkurenci jako např. ODKB či SNS, nebo organizace s exkluzivním členstvím, ve kterých Rusko participuje, jako např. G8 či BRICS). Na nízké reprezentaci

OECD nic nemění ani fakt, že téměř po celé období, ze kterého pochází analyzovaná data, bylo Rusko kandidátem na člena v této organizaci.

INSTITUCE	ČETNOST	INSTITUCE	ČETNOST
OSN	112	Liga arabských států	4
MVČK	45	ODKB	4
OBSE	24	OECD	4
Světová banka	23	G8	4
WFP	18	SNS	3
G20	7	ŠOS	3
BRICS	7	ECOSOC	3
Evropská unie	6	MMF	2

Tabulka 17: Četnost mezinárodních institucí v dané kódové skupině (mediální část).

INSTITUCE	ČETNOST	INSTITUCE	ČETNOST
OSN	469	ŠOS	47
Světová banka	222	WFP	42
MKČK	111	ODKB	30
Evropská unie	112	MMF	24
G20	102	BRICS	22
SNS	94	ECOSOC	9
OBSE	91	Liga arabských států	7
G8	65	OECD	6

Tabulka 18: Četnost mezinárodních institucí v celé mediální části.

Politická část dat nám předpoklad reprezentace mezinárodních institucí, jak byla představena výše, potvrzuje. Rodina OSN je opět velmi zastoupená, zároveň najdeme velkou reprezentaci institucí, kde hraje Rusko důležitou roli. K OECD se tato část korpusu staví oproti mediální části shovívavěji. OECD je prezentována jako partner, který Rusku v minulosti pomohl. Zároveň je sdělováno, že cesta, kterou určuje OECD pro globální rozvojové aktivity, je pro Rusko omezující, a proto je třeba sledovat vlastní ruskou variantu rozvoje, která by více odpovídala jeho potřebám a zájmům.

INSTITUCE	ČETNOST
OSN	81
UNDP	10
OECD	14
G8	10
WFP	6
EHK OSN	6
ECOSOC	6
SNS	4
Populační fond OSN	4
BRICS	4
Světová bank	2
Evropská unie	2

Tabulka 19: Četnost mezinárodních institucí v příslušné kódové kategorii (politická část).

INSTITUCE	ČETNOST
OSN	719
SNS	329
OBSE	140
ODKB	129
Evropská unie	135
G8	100
BRICS	97
ŠOS	83
NATO	71
Světová banka	61
G20	42
UNDP	21
MMF	20
WFP	19
OECD	18
ECOSOC	15

Tabulka 20: Četnost mezinárodních institucí v celé politické části.

Rusko je tedy prezentováno jako země, která spolupracuje s globálními autoritami v oblasti rozvoje (tj. OSN a MVČK). Zároveň spolupracuje se sítí organizací, ve kterých má důležité slovo, tedy může mít i velký vliv na to, jak ty které organizace budou přistupovat k tématu rozvoje, a vyjadřuje se ve smyslu individuálního přístupu k rozvojovým aktivitám a odlučování se od systému, na kterém je založena OECD.

5.3.6 Vztah se Západem

Přestože analýza reprezentace vztahu mezi Ruskem a Západem nebyla primárním cílem této práce, během procesu kódování se ukázalo, že je toto téma velmi časté a opakované, a proto je zahrnuto do výstupů analýzy. Protože toto téma není pro práci klíčové, bude představeno pouze ve stručnosti.

V politické části je Západ a ruský vztah k němu reprezentován pouze několika málo segmenty. Proto v této části budeme vycházet především z mediální části, která vztah k Západu zmiňuje podstatně častěji. Pro úplnost však můžeme uvést, že v politické části je Západ zmiňován jako partner, se kterými dochází ke shodám ohledně různých problematik, ale zároveň jako kritik ruského postupu na Ukrajině. V druhém případě zároveň dochází k ospravedlňování činnosti Ruska v tomto regionu vzájemným propojením obou zemí – ať už ekonomickým nebo skrze početnou ruskou komunitu žijící na Ukrajině. Ve vztahu k OECD je pak uvedeno, že Rusko uznává jeho aktivitu, ovšem rámce, které poskytuje, jsou pro něj příliš úzké a neodpovídající ruským zájmům a možnostem.

V mediální části se Západ objevuje ve třech resp. čtyřech polohách vztahu s Ruskem. Je to rovná spolupráce, spolupráce, ve které je dominantním aktérem Rusko, a negativní vztah; reference na USA uvádíme jako samostatný oddíl. Co se týče vztahu rovné spolupráce, pak je vyobrazována spolupráce v rámci různých mezinárodních organizací, ale i na bilaterální bázi. Tematicky se týká např.

denuklearizace KLDR, konstruktivních rozhovorů ohledně Ukrajiny či Sýrie a vedení společných projektů.

Odlišný charakter spolupráce, kdy je vztah prezentován asymetricky ve prospěch Ruska, je obecně založený na prezentaci Ruska jako aktéra, který Západu pomáhá, nabízí výhodnější alternativy nebo jde příkladem. Zde můžeme uvést příklady, kdy Rusko pomohlo NATO s misí v Afghánistánu, navrhuje různá setkání ohledně palčivých situací (např. při řešení ukrajinské krize) či zve Západ k tomu, aby se zapojili do různých humanitárních akcí po boku Ruska (např. na Ukrajině či v zasílání pomoci nejen nejchudším státům dle měřítek OECD, ale i státům SNS). Dále jsou předkládány články, ve kterých je úspěšně odsouhlasen dokument navržený Ruskem (o dokumentech, které Rusko blokovalo, viz níže), články, které hovoří o zasílání finanční pomoci Západu obecně či poskytnutí nadstandardních prostředků do rozpočtu mezinárodních institucí (např. WFP, který údajně Rusko hodnotí jako svého největšího přispěvatele).

Nejčtenější zastoupení však mají ve vztahu k Západu negativní sdělení. Z těchto sdělení lze vyzorovat vzorec, ve kterém obecně Rusko není tím, kdo by byl autorem kritiky či negativních prohlášení. Naopak je stavěno do role kritizovaného, který musí obhajovat své názory a činy (které jsou založeny na racionálních a morálních pohnutkách). Ve chvíli, kdy se Rusko dostává do situace, kdy se staví proti Západu, je popisován jeho „nesouhlas“, nikoliv kritika, a často je uveden i další aktér, který stojí na straně Ruska (např. Rusko a Čína vyjádřily nesouhlas s rezolucí týkající se Asadova odchodu).

Kromě toho, že Západ „kritizuje“ humanitární působení Ruska v oblastech, jako jsou Abcházie, Jižní Osetie, Sýrie či Ukrajina, můžeme se setkat i s několika případy, kdy Západ dokonce „bránil“ Rusku v humanitárních akcích (v Afghánistánu, na Haiti, v Sýrii a v případě kosovských Srbů). Přítomnost v těchto konfliktních oblastech je

ospravedlňována žádostmi místních mocenských struktur, které si pomoc Ruska přály. Rusko se také často obhájí nutností v dodávkách pokračovat, a to proto, že je jediný, kdo v oblastech humanitárně působí. Kvůli aktivitám na Ukrajině bylo na Rusko dokonce uvaleno embargo. Důvodem bylo „nařčení“, že dodávky humanitární pomoci obsahují mj. i zbraně. Rusko zareagovalo vlastním embargem proti Západu a vyjádřením, že produkty, které nemůže exportovat, poskytne východu Ukrajiny jako humanitární pomoc. V době, kdy začalo být aktuální téma Sýrie (rok 2012), Západ „obviňoval (Rusko) z pomoci“ režimu prezidenta Asada a z maření konstruktivních jednání RB OSN. Na to Rusko reagovalo prohlášením, že je Západ hluchý k potřebě humanitárního koridoru v Sýrii.

Samotné USA jsou často zmiňovány jako konkurent či opoziční aktér, který obecně oponuje Rusku v jeho přístupu k Ukrajině či Sýrii, a dokonce Rusku bránil v dodávkách humanitární pomoci do Sýrie. Zároveň jsou USA prezentovány jako příjemce ruské pomoci (která je údajně třetí největší ve srovnání prostředků do jednotlivých zemí) a poskytovatel pomoci Rusku (která je naopak prezentovaná jako nedostatečná či zbytečná).

Humanitární pomoc tedy může v případě Ruska a jeho vztahu k Západu znamenat prostředek vzdoru. Protože humanitární pomoc je obecně koncept, který má určitou morální váhu, může být pro čtenáře těžké přistoupit na fakt, že předkládané texty mohou být pouze jednou verzí příběhu. Také z obsahu textů můžeme vyvodit snahu prezentovat Rusko v lepším světle než Západ – z kontextu článků vyplývá, že Rusko by si bez Západu poradilo, ovšem Západ by bez Ruska měl s fungováním problém. Jako hlavní konkurent jsou v textech označovány USA, jejichž význam je snížen tím, že podnikají kroky k tomu, aby mařily snahu Ruska pomáhat ostatním zemím, ale také tím, že jsou několikrát označeny za příjemce ruské pomoci.

5.3.7 Ruské úspěchy

Stejně jako předchozí část, která se věnovala vztahům k Západu, je cílem i této části pouze nastínit nejčastěji se opakující vzorce v oblasti prezentovaných ruských rozvojových úspěchům. Toto téma se objevuje v textech velmi často, což je také důvod, proč jsem se rozhodla jej zařadit do výstupů výzkumu, přestože se primárně netýká hlavních cílů práce. K zařazení těchto výstupů mě přivedl i fakt, že, ať už je reálné zapojení Ruska do rozvojových akcí jakékoliv, žádný z textů se k němu nestaví nijak kriticky či negativně. Částečně do tohoto tematického rámce spadá i ta část předchozí podkapitoly, která se věnuje tomu, jak je Rusko prezentováno jako aktér, který pomáhá Západu s rozvojem světa.

Obecně je Rusko označováno za rozvinutou zemi a jednu z nejdynamičtější se rozvíjejících ekonomik, která na sebe bere odpovědnost pomáhat rozvíjejícím se oblastem. Tento vývoj mu také umožnil přejít od pasivního zapojení do cizích projektů k aktivnímu vytváření vlastních. Rusko je označována za lídra v různých oblastech rozvoje (objem pomoci, odpouštění dluhů) a také za spolehlivého partnera – ať už obecně, či konkrétně ve spolupráci s africkými zeměmi v boji proti nemocem.

V rámci spolupráce s dalšími aktéry mezinárodního společenství jsou prezentovány úspěšné projekty, na kterých Rusko spolupracuje (např. reforma role ECOSOC, dosahování rozvojových cílů tisíciletí), také je často zmiňováno, že Rusko zvyšuje příspěvky mezinárodním institucím (OSN, Pařížský klub) a rozvojovou aktivitu propaguje i v těch uskupeních, která nejsou primárně na rozvoj zaměřena (BRICS, G8, G20, ŠOS). Aktivitu Ruska ocenil Vysoký komisař OSN pro uprchlíky, Pan Ki-mun či WFP. Několikrát je také sděleno, že právě WFP velmi vysoko oceňuje ruskou účast v boji proti hladu a označuje Rusko za lídra v boji za potravinovou bezpečnost. Jako lídr a strategický partner je Rusko označováno i dle Světové banky – v tomto případě pak v oblasti odpouštění dluhů africkým zemím.

Ve vztahu k jednotlivým zemím je velmi často opakováno, že pomoci, kterou Rusko poskytlo, předcházela výslovná žádost vládních struktur toho kterého státu. Kromě informace o pomoci pak texty často uvádějí, že za pomoc přijímací státy děkují a vyjadřují se v tom smyslu, že je Rusko jejich důležitým partnerem (nejen v oblasti rozvoje). Takto jsou v textech nejčastěji zmiňovány tyto státy (příp. skupiny obyvatel): Čína, KLR, kosovští Srbové, Kuba, Kyrgyzstán, Srbsko, dále také Albánie, Alžírsko, Bosňáci, Japonsko, Jižní Osetie, Luhansk, Nepál, Nikaragua, Palestina, Podněstří, Sýrie, Tádžikistán, ukrajinské regiony, USA a Venezuela.

Další téma jsou různá ruská prvenství, která jsou v textech prezentována. Rusko velmi často posílá do postižených oblastí pomoc jako první (a je za to náležitě oceňováno). V některých oblastech je Rusko prezentované jako jediný přítomný aktér (východní Ukrajina, Palestina), v dalších pak jako jeden z prvních, který s pomocí přišel (Kyrgyzstán, Nepál, Jemen). I zde se objevuje téma SNS a toho, že Rusko jako jedno z mála do svých rozvojových aktivit často zahrnuje i jeho členy. Nehledě na předchozí vztahy, také Moskva nemohla neposkytnout pomoc Tokiu po zemětřesení a tsunami (a poskytla nejvíc ze všech).

Pokud bychom tedy měli shrnout prezentované ruské úspěchy, pak se texty o Rusku vyjadřují jako o aktérovi, který pomáhá jak na multilaterální, tak na bilaterální bázi velmi aktivně. Jeho aktivity jsou obecně velmi kladně ceněny a působí v místech v souladu s přáním příjemce. Ocenění ostatními aktéry dává sdělením o úspěších Ruska vyšší hodnotu, než pokud by se Rusko jen samo tzv. „plácalo po ramenou“.

5.3.8 Další oblasti

Rozsah práce nám nedovoluje se věnovat dalším tématům, která by mohla být z pohledu reprezentace ruské rozvojové pomoci ve veřejně dostupných zdrojích zajímavá. Jsou to např. témata propojení rozvoje s bezpečností nebo životním prostředím, širší prozkoumání prostředků, které Rusko prezentuje jako rozvoj,

prezentované vyhlídky do budoucnosti, jací političtí aktéři či státní instituce jsou či naopak nejsou s rozvojem spojováni, jak dochází k popisu překážek, se kterými je nutné se potýkat, či jak je v textech hodnocena pomoc, která do Ruska plyne od ostatních aktérů. Tématem, které nebylo v práci nijak rozvinuto, je fungování Rossotrudničestva⁶⁸, tedy agentury, která by měla mít v oblasti poskytování rozvojové pomoci velký vliv. Tato agentura byla několikrát zmíněna v politické části, v mediální části pak minimálně.

5.4 Shrnutí

Když shrneme všechny výstupy, které jsme v předchozích částech získali odděleně, pak dostaneme obraz, jakým je rozvojová spolupráce Ruské federace prezentovaná ve veřejně dostupných zdrojích. V tomto shrnutí se nyní zaměříme pouze na důležité výstupy, to jaký vliv mají na odpověď na výzkumné otázky a hypotézu, bude uvedeno v závěru práce.

Co se týče tematického zastoupení prostředků pomoci, pak jsou kromě standardních typů velmi často zmiňovány dětské „potřeby“, pomoc uprchlíkům či poskytování zdravotnického vybavení a léků. Poskytování pomoci potřebným má samo o sobě velkou morální váhu, která je ve spojení s tématy dětí, lidí, kteří byli nuceni opustit svůj domov z důvodu probíhajícího ozbrojeného konfliktu, či zdraví o to významnější. Témat solidarity a pomoci uprchlíkům se také objevuje jako jeden z častých zdrojů motivace ruských aktivit. V textech jsou také zmiňovány motivace ve smyslu posílení stability mezinárodního prostředí či států samotných, investice do budoucnosti, ale také posílení významu Ruska jako člena mezinárodního společenství, který je spolehlivý a solidární, či důraz na motivaci naplňování národních zájmů. Zároveň je (v protikladu s předchozí větou) několikrát opakováno, že ruská přítomnost

⁶⁸ Federální agentura pro SNS, krajanů žijících v zahraničí a mezinárodní rozvojovou spolupráci – Федеральное агентство по делам Содружества Независимых Государств, соотечественников, проживающих за рубежом, и по международному гуманитарному сотрудничеству (Rossotrudničestvo, dostupné na: <http://95.163.77.90/about#история>, 1. 4. 2016).

v potřebných oblastech není ideologicky zatížená a hlavním motivem ruské pomoci je pomoc potřebným, odstraňování chudoby apod.

Ve vztahu k minulosti se texty jasně odkazují jak na dobu studené války, tak na 90. léta. Vyzdvihovány jsou pouze kladné momenty těchto období, jako například hluboké kořeny spolupráce s tradičními příjemci rozvojové pomoci (mj. Kuba či africké země). Již zde můžeme cítit negativní reprezentaci činů Západu, které údajně měly na ekonomické problémy 90. let relativně zásadní vliv.

Při pohledu na geografické rozložení příjemců pomoci můžeme najít shodu s tím, jak ji prezentují i obě vládní koncepce. Velmi četně jsou zastoupeny státy SNS, ale i další příhraniční oblasti a území, která byla dříve součástí Sovětského svazu (mj. Jižní Osetie a Abcházie). Kromě této tendence je také zřejmá častá spolupráce se zeměmi, které nemají tradičně dobré vztahy se Západem (především pak co se týče vztahu k USA) – texty často hovoří o zasílání pomoci do zemí, jako jsou Kuba, KLDR, Palestina, Srbsko atd.

I v přístupu k mezinárodním institucím je patrný rozdílný přístup k těm, které jsou vnímány jako „západní“, tedy OECD, MMF či Světová banka. Zde se setkáváme s prezentací nerovného vztahu, kdy je Rusko vyobrazováno jako ten, kdo organizacím zásadním způsobem pomáhá v jejich činnosti. Naopak u uskupení, kde má Rusko významný vliv (např. SNS, ŠOS, ODKB) či je členství v tomto uskupení nějak podmíněné (např. G8, BRICS), se setkáme s mnohem vstřícnějším, partnersky nastaveným, jednáním.

Jak je vidět, nějaký způsob konfrontace se Západem či západními aktéry, je zřetelná v mnoha částech výstupů. Pokud se podíváme čistě na vztah mezi Ruskem a Západem, pak byla kromě spolupráce často předávána negativní sdělení týkající se právě Západu. Ten často kritizuje ruské aktivity v různých zemích a klade jim překážky (např. ve formě embarga). Rusko je pak nucené se těmto útokům bránit a ospravedlňovat akce, které jsou vedeny v duchu solidarity a pomoci potřebným. Zajímavý je vztah k OECD, která je sice vnímána jako aktér, který Rusku pomohl opět

se dostat do pozice donora rozvojové pomoci, ovšem ale také jako struktura, která mu svými vnitřními předpisy nyní brání v takovém zapojení se do rozvojových aktivit, jaké by Rusku nejlépe vyhovovalo.

Obecná prezentace rozvojových aktivit se nese v duchu vyzdvihování ruských úspěchů, které jsou nejčastěji založeny na nějaké formě prvenství (první poskytovatel v oblasti, jediný poskytovatel v oblasti, nejvyšší příspěvky atd.). Kromě těchto úspěchů jsou prezentována poděkování jednotlivých příjemců. Za lídra v oblasti rozvoje je také Rusko označována mezinárodními institucemi, ať již je to WFP, OSN či Světová banka – i zde tedy vidíme důraz na jakousi jedinečnost ruské rozvojové pomoci.

Rusko tedy vychází z analýzy textů jako důležitý hráč na mezinárodním rozvojovém poli, který chápe důležitost svého postavení jako silného státu. Z této pozice je účasten v mnohých mezinárodních organizacích, kde prezentuje vlastní přístup k rozvoji. Důležitý je pro Rusko rozvoj všech zemí, a to jak těch, které jsou označovány jako potřebné dle parametrů OECD, tak i těch, které pomoc očividně potřebují, ale nedostává se jim jí – zde jde o státy SNS, především pak o státy střední Asie. Proto také Rusko buduje vlastní přístup k rozvoji, definuje si vlastní prioritní oblasti a spolupracuje i s „nezápadními“ organizacemi. Díky tomu se často dostává do konfrontace se Západem, který se snaží různé rozvojové snahy Ruska nějakým způsobem zpochybňovat či mařit. Obrana Ruska je v tomto směru založena opět na principech solidarity, které jsou dle vyznění textů zároveň i velkou morální hodnotou, a proto je těžké připustit, aby jakákoliv kritika přiměla Rusko ve svých aktivitách přestávat.

6 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo předložení reprezentace ruské rozvojové pomoci ve veřejně dostupných textech. Pozornost byla v tomto směru věnována třem oblastem – jaká témata jsou s rozvojovou spoluprací spojována, jaké nejčastější motivace jsou zmiňovány a jestli (a jakým způsobem) dochází k odkazování na rozvojovou minulost Ruské federace (resp. Sovětského svazu). Dále mělo dojít k potvrzení či vyvrácení hypotézy, která stanovila, že ve veřejně dostupných textech dochází k vytváření specifického obrazu rozvojové spolupráce Ruské federace, který je odlišný od toho, jak je tato spolupráce pojímána západními strukturami (především OECD). Nyní se tedy podíváme na to, k jakým výstupům jsme skrze představení kontextu a provedení analýzy veřejně dostupných textů dospěli. Vzhledem ke způsobu, jakým za sebou byly řazeny jednotlivé kapitoly, budeme sice jednotlivé cíle hodnotit v pořadí od dílčích cílů k hlavní hypotéze, ovšem kvůli propojenosti tématu je pravděpodobné, že se jednotlivé výstupy budou prolínat.

Tematicky se rozvojová pomoc Ruské federace drží standardních prostředků, které jsou s ní běžně spojovány. Výrazně často byla v textech zmiňována pomoc dětem a uprchlíkům a poskytování zdravotnických prostředků či léků, což může zvyšovat morální kapitál ruských aktivit, který je takto přenášený od autorů textů k jejich čtenářům. Tím, že byla velká část textů podrobených analýze vyhledána na základě hesla „humanitární pomoc“, spadají situace, o kterých je referováno, nejčastěji do kategorií přírodních katastrof či ozbrojených konfliktů. Mezi často zmiňovanými ozbrojenými střety, v rámci kterých je Rusko humanitárně aktivní, figurují boje na východě Ukrajiny a v Sýrii. Ač se texty poměrně detailně věnují formám pomoci, není v nich přítomná žádná zmínka o tom, jestli a jak je Rusko v těchto konfliktech přítomné i jinak.

Motivace, které byly nejčastěji zmiňovány, můžeme rozdělit do dvou kategorií, a to na altruistické a egoistické. Mezi altruistickými motivacemi můžeme najít obecné motivace k poskytování rozvojové pomoci na základě principů solidarity a investice do budoucnosti mezinárodního společenství, jednotlivých států i jejich obyvatel. Pod přídomek „egoistický“ je myšlen důraz na sledování národních zájmů Ruska a posílení jeho role ve světě. Specifickým typem motivace je také pokračování v poskytování pomoci i přes to, že je tato aktivita vystavována kritice (především ze strany Západu). Zde je jako nosný zdroj argumentů pro pokračování v pomoci zmiňována potřeba pomáhat nehledě na potenciální ideologické konflikty, protože pomoc obyčejným lidem stojí hodnotově mnohem výše.

Abychom dokázali posoudit vliv minulosti na možné reference v současných textech, byl představen kontext rozvojové pomoci nejprve v rámci Sovětského svazu a následně i samostatné Ruské federace. Sovětský svaz byl vlivným poskytovatelem rozvojové pomoci a v rámci studenoválečného soupeření představoval ideologický protiklad západním strukturám, především pak USA. Samostatná Ruská federace se v 90. letech dostala do situace, kdy bylo do země posíláno velké množství pomoci, která měla přispět k její stabilizaci a zapojení se do struktur nově nastaveného mezinárodního společenství. Analyzované texty v sobě nesly na obě období reference, které bychom mohli označit za jednostranné v tom smyslu, že prezentované zkušenosti Ruska s rozvojem jsou označovány jako vesměs kladné, byť období 90. let znamenalo pozici příjemce západních zdrojů. Negativní aspekty minulosti, ať již budování sféry vlivu skrze rozvoj v období studené války, nebo vlastní přispění krizovému stavu ruské ekonomiky v 90. letech nejsou v žádném z textů přítomné. Jako jedna z příčin ekonomických problémů je naopak prezentována přítomnost Západu, jehož aktivity nevedly k nápravě, nýbrž k oddálení vyřešení situace. Zároveň je však kladně hodnocena role OECD, která svými kroky ke zlepšení situace přispěla.

Pro posouzení platnosti hypotézy, která se věnuje odlišnosti ruského přístupu k rozvoji od toho západního, bylo v kapitole 3 provedeno porovnání obou pohledů na rozvoj. Aby bylo možné termín „ruská rozvojová pomoc“ uchopit, byl vztažen ruský rozvoj ke konceptům, které pro své fungování využívá OECD. Přestože Rusko není řádným členem OECD, již od 90. let s touto organizací spolupracuje, a dokonce podalo do organizace oficiální přihlášku. Přístupový proces byl však v důsledku ruských aktivit na území Ukrajiny v roce 2014 pozastaven. Na základě porovnání obou koncepcí, které definují zahraničně-politickou aktivitu Ruska v oblasti rozvoje, s definicemi OECD jsme došli k závěru, že přestože Rusko nějakým způsobem s OECD spolupracuje, ustupuje postupně od konceptů, se kterými tato organizace v přístupu k rozvoji pracuje, a nahrazuje je vlastními zásadami. Za hlavní odlišnosti v chápání rozvoje můžeme označit např. vytváření vlastních geografických priorit alokace pomoci, zahrnutí boje proti terorismu mezi nástroje rozvoje či stanovení vlastních metod pro posuzování rozvojových aspektů finanční spolupráce. Kromě těchto odlišností v chápání rozvojové pomoci podle definice ODA, také dochází v ruském prostředí i ke sblížení konceptů rozvoje a humanitární pomoci. Na základě dvou vládních dokumentů můžeme předkládanou hypotézu částečně potvrdit, a tedy můžeme shrnout, že v Rusku opravdu dochází k odklonu od západních představ o podobě rozvoje.

Tyto závěry jsou však zatím vytvořeny pouze na základě obsahu dvou vládních dokumentů. Abychom mohli odpovědět i na druhou část hypotézy, tedy že ke specifickému chápání rozvojové pomoci dochází skrze veřejné texty, je třeba věnovat pozornost výstupům, které vzešly z provedené analýzy. I zde je možné uvést, že výstupy předkládanou hypotézu potvrzují. K tomuto závěru jsme došli na základě reprezentace témat, která se v souvislosti s rozvojem ve veřejných textech objevují. Co se týká reprezentace geografického rozložení pomoci, nejsou jako příjemci pomoci označovány státy vybrané na základě definice OECD. Příjemci odpovídají prioritám,

jak jsou definovány vlastními vládními koncepcemi, konkrétně jsou za příjemce označovány státy SNS a další oblasti, které s Ruskem sousedí. Jako ostatní příjemce můžeme označit mj. státy, které nemají dlouhodobě kladné vztahy se Západem.

Co se týče multilaterálního zapojení Ruska do rozvojových aktivit, pak můžeme pozorovat dva směry reprezentace. Zprv je to spolupráce Ruska s tradičními západními institucemi, které se rozvoji již dlouhodobě věnují – Světová banka, OSN, MMF či OECD. V této poloze je Rusko prezentováno jako aktér, který institucím pomáhá s řádným fungováním. Druhým směrem je zavádění rozvojových témat do fungování institucí, které nejsou na rozvojovou spolupráci primárně zaměřené. Zde máme na mysli uskupení, ve kterých má Rusko vlivnou pozici (SNS, ODKB, ŠOS) či je jedním z exkluzivních členů (BRICS, G8, G20). Co se týče spolupráce s OSN či MVČK, je prezentována neutrálně. Tuto část tedy můžeme shrnout tak, že Rusko na jednu stranu spolupracuje se zavedenými aktéry v rozvojové oblasti a přispívá vlastním vkladem a zkušeností, protože jejich autoritu a zavedenost nelze zpochybnit, ale zároveň si buduje síť organizací, kterou preferuje a prezentuje se v ní jako rovný partner ostatních členů.

K předem stanoveným výstupům, na které se primárně soustředila analýza textů, byla v průběhu výzkumu přidána další dvě témata, která se jevila jako velmi četná, a tedy potenciálně důležitá. Prvním tématem je vztah Ruska se Západem, který je na jednu stranu představován jako kladný s určitou mírou spolupráce, mnohem častěji je však na Západ odkazováno v negativních konotacích. Západ je často prezentován jako kritik či mařitel ruských aktivit, které jsou založené na principech solidarity. Těmito sděleními je podporován fakt, že se Rusko odklání od západních struktur a buduje si na rozvojovém poli vlastní pozici, která je na západních představách o poskytování rozvojové pomoci nezávislá.

Sdělení plynoucí z výstupů týkajících se druhého přidaného tématu toto budování vlastního přístupu a pevné pozice v rozvojové oblasti podporují. Role Ruska je ve veřejně dostupných textech prezentována kladně i ze strany ostatních aktérů mezinárodního společenství – ať už jsou to žádosti států o poskytnutí pomoci a děkování za ni, či vyjádření mezinárodních institucí týkající se uznání důležitosti činnosti Ruska. Role Ruska jako významného donora je pak podpořena i tím, že často poskytuje pomoc v místech, kde nikdo jiný; případně je první na místě nebo poskytuje největší objemy pomoci.

V úvodu práce byla stanovena hypotéza, která v plné podobě zní takto: *prostřednictvím veřejně dostupných textů dochází v Ruské federaci k vytváření specifického chápání rozvojové pomoci, které se liší od chápání západních států, především těch, které jsou členy OECD.* Na základě představeného historického kontextu, porovnání ruského přístupu se zavedenými principy OECD a výstupů, které přinesla analýza veřejně dostupných textů, soudím, že hypotéza byla potvrzena.

Nicméně také soudím, že téma ruského rozvoje a jeho reprezentace v mediálních, politických i jiných textech, může být předmětem dalšího výzkumu, a to mj. díky novosti dokumentů, které se věnují poskytování rozvojové pomoci (koncepce vešla v platnost v roce 2014) nebo mediálnímu prostředí Ruské federace, jež bude upraveno novým zákonem, který vejde v platnost v tomto roce. Pokud bychom měli určit směr, který sledovala tato práce, pak jej lze stanovit jako vektor vedoucí od (státem řízených) médií či ministerstev k různým skupinám čtenářů – ať už je to občanská společnost, byznys komunita, akademická sféra, zahraniční pozorovatelé apod. Jaký efekt mají prezentované výstupy na smýšlení ruské veřejnosti, je otázkou, která již překračuje rámec předkládané práce. Pokud tato práce poslouží jako podnět v zpracování cesty směrem od médií k publiku ruské veřejnosti či tématu veřejné diplomacie vedené k občanům vlastního státu, je možné přihlídnout mj. k práci autorů Larionové, Rakhmangulova a Berensona (2014) a výzkumu ruského veřejného

mínění o rozvojové spolupráci, který byl proveden ve spolupráci mezi Světovou bankou a ruskou organizací Leveda Center (2011a; 2011b).

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

7.1 Prameny

Federal Law on Information, Informatization, and the Protection of Information (1995), dostupné na: fas.org/irp/world/russia/docs/law_info.htm, 25. 1. 2016.

Federal Law on Introducing Amendments to the Law of the Russian Federation On Mass Media (2014), dostupné na: www.ctcmedia.ru/ctcmediainc/20low/, 25. 1. 2016.

Government Report (2007): Russia's Participation in International Development Assistance, dostupné na: www.minfin.ru/common/img/uploaded/library/2007/06/concept_eng.pdf, 1. 2. 2016.

Law of the Russian Federation on Mass Media (1991), dostupné na: www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjUu4y26MTKAhXLiCwKHcFsBIIQFggfMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.policy.hu%2Fmyagmar%2FRussian_Mass_Media_Law_I.PDF&usg=AFQjCNEIPFG3p-O1EZQl4gztBe16k70p6Q&sig2=Fz0ZUtO4E6W6ikHB5AQ4Jw&cad=rja, 25. 1. 2016.

The constitution of the Russian Federation (1993), dostupné na: www.constitution.ru/en/10003000-03.htm, 25. 1. 2016.

Ukaz prezidenta Rossijskoj Federacii (2014): Ob utvērženiji Koncepčiji gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v sfere sođejstvija meždunarodnomu razvitiju, dostupné na: static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201404210023.pdf, 1. 2. 2016.

Ustav Sověta ekonomičeskoj vzajmopomošči (1959), dostupné na: zaki.ru/pagesnew.php?id=1401&page=1, 1. 4. 2016.

Zakon RF O gosudarstvennoj tajně (1993), dostupné na: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2481/b6a297f676cd64a5eea867c45fb375fcb1dee3a5/, 25. 1. 2016.

7.2 Literatura

Barnett, M. – Walker, P. (2015). Regime Change for Humanitarian Aid. *Foreign Affairs* 94 (4), s. 130-141.

Beck, R. - Kamps, A. - Mileva, E. (2007). LONG-TERM GROWTH PROSPECTS FOR THE RUSSIAN ECONOMY. Occasional Paper Series. *European Central Bank*, dostupné na: www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjG6Ino96LMAhXid5oKHWnfD2AQFgggMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.ecb.europa.eu%2Fpub%2Fpdf%2Fscops%2Fecbocp58.pdf&usg=AFQjCNHxdul4URyLyShYBpoT9AmhNCA1w&sig2=CEU1cltkeimYXSPpSCoaaQ&bvm=bv.119745492,d.bGg, 1. 4. 2016.

Bideleux, R. – Jeffries, I. (2007). *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*. New York: Routledge.

De Smaele, H. (2007). Mass Media and the Information Climate in Russia. *Europe-Asia Studies* 59 (8), s. 1299-1313.

Gaidar, Y. (1997). The IMF and Russia. *The American Economic Review* 87 (2), s. 13–16.

Gould-Davies, N. – Woods, N.. (1999). Russia and the IMF. *International Affairs* 75 (1), s. 1–21.

Gray, P. (2011a). Looking ‘The Gift’ in the mouth: Russia as donor. *Anthropology Today* 27 (2), s. 5-8.

Gray, P. (2011b). The non-DAC states and the role of public perspectives in shaping the future of development cooperation. *The Emerging Powers and the Changing Landscape of Foreign Aid and Development Cooperation – Public Perceptions of*

Development Cooperation: Summary Paper 4: RUSSIA. Working Paper. Geography Department, University of Cambridge, dostupné na: <http://www.geog.cam.ac.uk/research/projects/foreignaidperceptions/summaries/russia.pdf>, 1. 4. 2016.

Grey, P. (2011): Looking 'The Gift' in the mouth. Russia as donor. *Anthropology today*, 27 (2), s. 5-8.

Guan-Fu, G. (1983). Soviet Aid to the Third World an Analysis of Its Strategy. *Soviet Studies* 35 (1), s. 71-89.

Hardcastle, R. J. – Chua A. T. L. (1998). Humanitarian assistance: towards a right of access to victims of natural disasters, dostupné na: <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/57jpid.htm>, 15. 3. 2016.

Hynes, W. – Trzeciak-Duval, A. (2015). Instruments of Soft Power. The Donor That Came In from the Cold: OECD-Russian Engagement on Development Cooperation. *International Organisations Research Journal* 10 (1), s. 26-43.

Chin, G. – Malkin, G. (2012): Russia as a Re-Emerging Donor: Catching Up in Africa, dostupné na: <https://www.cigionline.org/publications/2012/3/russia-re-emerging-donor-catching-up-africa>, 1. 12. 2015.

Chiodo, A. - Owyang, M. T. (2002). A Case Study of a Currency Crisis: The Russian Default of 1998. *Federal Reserve Bank of St. Luis REVIEW* 84 (6), s. 7-18.

ICRC (1986). The Fundamental Principles of the International Red Cross and Red Crescent Movement (www.icrc.org/eng/resources/documents/red-cross-crescent-movement/fundamental-principles-movement-1986-10-31.htm, 15. 3. 2016);

Kaefer, F. – Roper, J. – Sinha, P. (2015). A Software-Assisted Qualitative Content Analysis of News Articles: Example and Reflections. *Forum: Qualitative Social Research Journal* 16 (2), dostupné na: www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/download/2123/3816, 1. 4. 2016.

Kaplan M. (2008): Rozvojová politika vyspělých zemí (OECD/DAC) (<http://www.rozvojovka.cz/rozvojova-politika-vyspelych-zemi-oecd-dac>, 15. 3. 2016).

Kridl Valkenier, E. (1970). New Trends in Soviet Economic Relations with the Third World. *World Politics* 22 (3), s. 415-432.

Larionova, M. – Rakhmangulov, M. – Berenson, M. P. (2014). The Russian Federation's International Development Assistance Programme: A State of the Debate Report. *Institute of Development Studies*, dostupné na: opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/123456789/4255/1/ER88%20The%20Russian%20Federation%E2%80%99s%20International%20Development%20Assistance%20Programme%20A%20State%20of%20the%20Debate%20Report.pdf, 1. 4. 2016.

Lavigne, M. (1983). The Soviet Union inside Comecon. *Soviet Studies* 35 (2), s. 135-153.

Lawson, C. W. (1988). Soviet Economic Aid to Africa. *African Affairs* 87 (349), s. 501-518.

Leichtová, M. – Piknerová L. (2013). Rozvojová spolupráce východního bloku v době studené války. Praha: Dokořán.

Leveda Center (2011a). RUSSIANS ABOUT DEVELOPMENT ASSISTANCE. Findings of Public Opinion Research: In-Depth Interviews with Opinion Leaders, dostupné na: www.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2011/08/11/000333037_20110811002701/Rendered/PDF/618900v10Box350n0Research0Vol010Eng.pdf, 1. 4. 2016.

Leveda Center (2011b). RUSSIANS ABOUT DEVELOPMENT ASSISTANCE. Findings of Public Opinion Research: Nationwide Representative Survey, dostupné na: www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2011/08/10/000356161_20110810012843/Rendered/PDF/618900v20Box350n0Research0Vol020Eng.pdf, 1. 4. 2016.

Light, M. (1991). Soviet Policy in the Third World. *International Affairs* 67 (2), s. 236-280.

Mackintosh, K. (2000). *The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law*. London: Overseas Development Institute, dostupné na: <http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/305.pdf>, 1. 4. 2016.

Mickiewicz, E. (2008): *Television, Power, and the Public in Russia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Miliband, D. – Gurumurthy, R. (2015). Improving Humanitarian Aid. *Foreign Affairs* 94 (4), s. 118-129.

Minfin (2015). Rossijskij vklad v sodějstvije meždunarodnomu razvitiju v 2014 godu, dostupné na:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjuw4PXyujLAhVGBywKHa_fB8gQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Fminfin.ru%2Fcommon%2Fupload%2Flibrary%2F2015%2F09%2Fmain%2FRos_vklad_v_sodeystvie_mezhd_razvitiu_v_2014.PDF&usg=AFQjCNFj9xczyo7_PU8L4DytNgyzDR1q8A&sig2=pB4d5K80Kj5G9PAcxUv_oA&cad=rja, 30. 3. 2016.

Minfin (2015). Rossijskij vklad v sodějstvije meždunarodnomu razvitiju v 2014 godu, dostupné na:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjuw4PXyujLAhVGBywKHa_fB8gQFggcMAA&url=http%3A%2F%2Fminfin.ru%2Fcommon%2Fupload%2Flibrary%2F2015%2F09%2Fmain%2FRos_vklad_v_sodeystvie_mezhd_razvitiu_v_2014.PDF&usg=AFQjCNFj9xczyo7_PU8L4DytNgyzDR1q8A&sig2=pB4d5K80Kj5G9PAcxUv_oA&cad=rja, 30. 3. 2016.

Oates, S. (2007): The Neo-Soviet Model of the Media. *Europe-Asia Studies* 59 (8), s. 1279-1297.

Odling-Smee, J. (2004). The IMF and Russia in the 1990s: IMF Working Paper. *International Monetary Fund*, dostupné na:

https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi2_Mz5rYvLAhWEJ5oKHUSXBk8QFggcMAA&url=https%3A%2F%2F

www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04155.pdf&usg=AFQjCNFEIk4hLfxwE19H2OYXO34Mq2pkDQ&sig2=qwYbNXHscU6hrTlg8G-HGA, 22. 2. 2016.

OECD (1960). Convention on the Organisation for Economic Co-operation and Development (<http://www.oecd.org/general/conventionontheorganisationforeconomicco-operationanddevelopment.htm>, 15. 3. 2016)

OECD (2007). OECD Council Resolution on Enlargement and Enhanced Engagement (www.oecd.org/russia/oecdouncilresolutiononenlargementandenhancedengagement.htm, 15. 3. 2016).

OECD (2008): Is it ODA? (www.oecd.org/dac/stats/34086975.pdf, 15. 3. 2016).

OECD (2012). The DAC List of ODA Recipients (www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiF46aeuOPLAhVhCZoKHRIZBI0QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.oecd.org%2Fdac%2Fstats%2F49483614.pdf&usg=AFQjCNHiVLITag_uyl7qpVAgIW-0DDkrw&sig2=Ny7uriDtMaQNqBTJT5WWtg, 15. 3. 2016).

OECD (2014): DAC List of ODA Recipients: Effective for reporting on 2014, 2015 and 2016 flows (<http://www.oecd.org/dac/stats/documentupload/DAC%20List%20of%20ODA%20Recipients%202014%20final.pdf>, 15. 3. 2016).

OECD (2014): Net Official Development Assistance from DAC and Other Donors in 2013: Preliminary Data for 2013, dostupné na: <http://www.oecd.org/dac/stats/documentupload/ODA%202013%20Tables%20and%20Charts%20En.pdf>, 20. 1. 2015.

OECD (2014): Statement by the OECD regarding the status of the accession process with Russia & co-operation with Ukraine (www.oecd.org/newsroom/statement-by-

the-oecd-regarding-the-status-of-the-accession-process-with-russia-and-co-operation-with-ukraine.htm, 15. 3. 2016).

OECD (2016). History of DAC Lists of aid recipient countries (www.oecd.org/dac/stats/historyofdaclistsofaidrecipientcountries.htm, 15. 3. 2016)

OECD (2016). Other official flows (OOF) (indicator) (data.oecd.org/drf/other-official-flows-oof.htm, 15. 3. 2016).

OCHA (2012). OCHA on Message: Humanitarian Principles (docs.unocha.org/sites/dms/Documents/OOM-humanitarianprinciples_eng_June12.pdf, 15. 3. 2016).

OSN (1999). Humanitarian Assistance and Assistance to Refugees (www.un.org/ha/general.htm, 15. 3. 2016).

Rakhmangulov, M. (2010). Establishing international development assistance strategy in Russia. *International Organizations Research Journal* 5 (31), s. 50-67.

Reporters without borders, dostupné na: <http://en.rsf.org>, 25. 1. 2016.

Roeder, P. G. (1985). The Ties that Bind: Aid, Trade, and Political Compliance in Soviet-Third World Relations. *International Studies Quarterly* 29 (2), s. 191-216.

Seale, C. (2005). Využitie počítačov pri analýze kvalitatívnych dát. In: Silverman, D. , *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar.

Seybolt, T. B. (2009). Harmonizing the Humanitarian Aid Network: Adaptive Change in a Complex System. *International Studies Quarterly* 53 (4), s. 1027–1050.

Šimek, R. (2010). RVHP: Východ sobě. *E15*. 17. 12. 2010, dostupné na: euro.e15.cz/profit/rvhp-vychod-sobe-900808, 15. 2. 2016.

Vanhala-Aniszewski, M. – Siilin, L. (2013): The Representation of Mikhail Gorbachev in the Twenty-first Century Russian Media. *Europe-Asia Studies* 65 (2), s. 221-243.

White, S. (2011). *Emerging Powers, Emerging Donors: Teasing out Developing Patterns. Centre for Strategic and International Studies*, dostupné na: http://csis.org/files/publication/110214_White_EmergingPowers_Web.pdf, 22. 2. 2016)

Wiedemann, G. (2013). Opening up to Big Data: Computer-Assisted Analysis of Textual Data in Social Sciences. *Forum: Qualitative Social Research Journal* 14 (2), dostupné na: <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/download/1949/3553>, 1. 4. 2016.

7.3 Internetové zdroje

BBC, dostupné na: www.bbc.com, 25. 1. 2016.

CIA The World Factbook, dostupné na: www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook, 15. 3. 2016.

Freedom House, dostupné na: www.freedomhouse.org, 25. 1. 2016.

Global Humanitarian Assistance, dostupné na: www.globalhumanitarianassistance.org, 15. 3. 2016.

Good Humanitarian Donorship, dostupné na: www.ghdinitiative.org, 15. 3. 2016.

Governance and Social Development Resource Centre, dostupné na: www.gsdr.org, 15. 3. 2016.

Inflation, dostupné na: www.inflation.eu, 1. 4. 2016.

International Committee of the Red Cross, dostupné na: www.icrc.org, 15. 3. 2016.

Izvěstija, dostupné na: izvestia.ru, 1. 4. 2016.

Library of Congress – Country data, dostupné na: www.country-data.com, 1. 4. 2016.

Library of Congress, dostupné na: <https://www.loc.gov/item/90025756/>, 1. 4. 2016.

Ministerstvo financí Ruské federace, dostupné na: minfin.ru, 1. 4. 2016.

Ministerstvo Ruské federace pro mimořádné situace, dostupné na: www.mchs.gov.ru, 1. 4. 2016.

Ministerstvo zahraničních věcí ČR, dostupné na: www.mzv.cz, 15. 3. 2016.

Ministerstvo zahraničních věcí Ruské federace, dostupné na: www.mid.ru, 1. 4. 2016.

Novaja Gazeta, dostupné na: www.novayagazeta.ru, 1. 4. 2016.

OECD iLibrary, dostupné na: www.oecd-ilibrary.org, 15. 3. 2016.

OECD, dostupné na: www.oecd.org, 15. 3. 2016.

Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, dostupné na: www.unocha.org, 15. 3. 2016.

Rossijskaja Gazeta, dostupné na: rg.ru, 1. 4. 2016.

Rossotrudničestvo, dostupné na: <http://95.163.77.90>, 1. 4. 2016.

Ruský statistický úřad, dostupné na: www.gks.ru, 1. 4. 2016.

Trading Economics, dostupné na: www.tradingeconomics.com, 1. 4. 2016.

Výkonný výbor SNS, dostupné na: www.cis.minsk.by, 1. 4. 2016.

8 RESUMÉ

The thesis is aimed on the development assistance of the Russian Federation and how it is presented in publicly available documents. First half of the thesis is focused on the context of the assistance; firstly it's the historical experience Russia has had with providing aid to other countries. We can see that Russia has gone through three different periods: during the Cold war period, the Soviet Union was a donor of large amounts of the development assistance, then the Russian Federation of 90s due to the economic problems it had, was a recipient of Western-originated aid. Nowadays we can see Russia as a donor again. Secondly, to understand what is perceived as a Russian view of "development", the OECD approach is presented and compared with Russian case (which, among others, includes the tools of the humanitarian aid). Hence we are able to observe main differences between these two approaches.

The second part pays attention to the content analysis of media and political documents in respect of the representation of the development assistance. This analysis is based on the CAQDA software. As a conclusion we can state that although the Russian Federation is considered to be a "new" or "emerging" donor in the development field, its representation in publicly available documents tells us that its actions in this field are presented as strongly independent of the prevailing Western-led discourse. Russia is presented as an alternatively behaving via mentioning its own approach to the development, using its own international structures, providing assistance to different set of recipient countries and not paying much of attention to the Western criticism.